

Ökade möjligheter till trafiknykterhetskontroller vid gränserna

Slutbetänkande av Rattfylleriutredningen

Stockholm 2006

STATENS OFFENTLIGA
UTREDNINGAR

SOU 2006:47

SOU och Ds kan köpas från Fritzes kundtjänst. För remissutsändningar av SOU och Ds svarar Fritzes Offentliga Publikationer på uppdrag av Regeringskansliets förvaltningsavdelning.

Beställningsadress:
Fritzes kundtjänst
106 47 Stockholm
Orderfax: 08-690 91 91
Ordertel: 08-690 91 90
E-post: order.fritzes@nj.se
Internet: www.fritzes.se

Svara på remiss. Hur och varför. Statsrådsberedningen, 2003.
– En liten broschyr som underlättar arbetet för den som skall svara på remiss.
Broschyren är gratis och kan laddas ner eller beställas på
<http://www.regeringen.se/remiss>

Tryckt av Edita Sverige AB
Stockholm 2006

ISBN 91-38-22570-0
ISSN 0375-250X

Till statsrådet och chefen för Justitiedepartementet

Genom beslut den 18 december 2003 tillkallade regeringen en särskild utredare med uppdrag att göra en utvärdering och översyn av rattfyllerilagstiftningen samt en fortsatt översyn av sjöfyllerilagstiftningen. Genom tilläggsdirektiv den 15 december 2005 beslutade regeringen att utredaren skulle behandla ytterligare några frågor, bl.a. frågan om befogenhet för Kustbevakningen och Tullverket att ta alkoholutandningsprov och genomföra ögonundersökning i samband med sin ordinarie verksamhet.

Till särskild utredare förordnades från och med den 9 februari 2004 hovrättslagmannen Göran Persson.

Att som experter biträda utredningen förordnades från och med den 8 mars 2004 professorn Petter Asp, chefsåklagaren Tora Holst, verksjuristen vid Vägverket Margareta Lannermark Ögren, biträdande verksjuristen vid Brå Karin Nylén (entledigad fr.o.m. den 1 februari 2006), kriminalvårdsinspektören Lena Råghall (entledigad fr.o.m. den 1 februari 2006) och numera kanslirådet i Justitiedepartementet Lars Wallinder, samt från och med den 1 april 2004 verksjuristen vid Rikspolisstyrelsen Ove Nilsson. Ove Nilsson entledigades den 16 december 2004. Från och med samma dag förordnades chefsjuristen vid Rikspolisstyrelsen Lotta Gustavson som expert. Att som experter biträda utredningen förordnades vidare från och med den 10 december 2004 regionchefen vid Kustbevakningen Kjell Larsson, stf sjösäkerhetsdirektören Per Nordström (entledigad fr.o.m. den 1 februari 2006) och polisinspektören Dan Östman samt från och med den 1 februari 2006 juristen vid Tullverket Karin Engstrand och rättssakkunnige i Finansdepartementet Peter Scharmer.

Som sekreterare i utredningen anställdes från och med den 1 mars 2004 numera rådmannen Anna-Karin Jansson och från och med den 1 mars 2006 kammarrättsassessorn Eva Römbo.

Utredningen överlämnade den 30 januari 2006 delbetänkandet *Rattfylleri och sjöfylleri* (SOU 2006:12).

Utredningen överlämnar härmed slutbetänkandet *Ökade
möjligheter till trafiknykterhetskontroller vid gränserna*
(SOU 2006:47).

Uppdraget är härmed slutfört.

Stockholm i april 2006

Göran Persson

*/Anna-Karin Jansson
Eva Römbo*

Innehåll

Sammanfattning	11
Författningsförslag	15
1. Förslag till lag om ändring i lagen (1951:649) om straff för vissa trafikbrott	15
2. Förslag till lag om ändring i lagen (1976:1090) om alkoholutandningsprov	18
3. Förslag till lag om ändring i lagen (1982:395) om Kustbevakningens medverkan vid polisiär övervakning.....	21
4. Förslag till lag om ändring i polislagen (1984:387).....	22
5. Förslag till lag om ändring i sjölagen (1994:1009).....	24
6. Förslag till lag om ändring i körkortslagen (1998:488)	26
7. Förslag till lag om ändring i lagen (1999:216) om ögonundersökning vid vissa brott i trafiken	27
8. Förslag till förordning om ändring i förordningen (1991:1524) med instruktion för Tullverket	28
1 Utredningens uppdrag och arbete	29
1.1 Utredningens uppdrag	29
1.2 Utredningens arbete	30
2 Allmän bakgrund	31
2.1 Reformbehovet	31
2.1.1 Trafiksäkerhetsaspekter	31

2.1.2	Några fakta om alkohol- och drogrelaterade trafikbrott.....	32
2.1.3	Alkoholinförelutredningen.....	32
2.2	Alkoholutandningsprov och ögonundersökning.....	33
2.3	Nu aktuella frågeställningar.....	35
3	Nuvarande reglering m.m.	37
3.1	Trafiknykterhetsbestämmelserna.....	37
3.2	Lagen (1976:1090) om alkoholutandningsprov.....	38
3.2.1	Utredningens tidigare förslag till ändringar i lagen (1976:1090) om alkoholutandningsprov.....	40
3.2.2	Rikspolisstyrelsen föreskrifter om alkoholutandningsprov, RPSFS 2004:8	40
3.2.3	Historik om alkoholutandningsprov	42
3.3	Lagen (1999:216) om ögonundersökning vid vissa brott i trafiken.....	44
3.4	Polismans befogenheter	45
3.4.1	Allmänt	45
3.4.2	Omhändertagande av körkort enligt körkortslagen (1998:488)	46
3.4.3	Polismans rätt att tillfälligt omhänderta bl.a. fordonsnycklar	47
3.5	Straffprocessuella tvångsmedel.....	49
3.5.1	Allmänt	49
3.5.2	Tvångsmedlens användningsområde.....	50
3.5.3	Förundersökning.....	51
3.5.4	Vem får verkställa ett beslut om tvångsmedel?	52
3.5.5	Primärutredning	52
3.6	Kroppsbesiktning	53
3.6.1	Regeringsformens skydd av kroppslig integritet	53
3.6.2	Begreppet kroppsbesiktning.....	54
3.6.3	Förhållandet mellan lagen (1976:1090) om alkoholutandningsprov och rättegångsbalkens bestämmelser om kroppsbesiktning	56
3.6.4	Förhållandet mellan lagen (1999:216) om ögonundersökning vid vissa brott i trafiken och	

rättegångsbalkens bestämmelser om kropps- besiktning.....	57
3.6.5 Tillämpningen i praktiken.....	58
3.7 Utgångspunkter för nya regler.....	59
4 Tullverkets verksamhet	61
4.1 Allmänt.....	61
4.2 Övervakning och kontroll.....	61
4.3 Kontroll vid yttre gräns.....	62
4.4 Kontroll vid inre gräns.....	62
4.5 Tullverkets brottsbekämpande verksamhet	63
4.1.1 Inledande av förundersökning.....	63
4.1.2 Tvångsmedel	65
4.6 Hur utövas kontrollen i praktiken?	66
5 Kustbevakningens verksamhet	69
5.1 Kustbevakningen.....	69
5.1.1 Allmänt.....	69
5.1.2 Sjöövervakning.....	69
5.1.3 Räddningstjänst	70
5.1.4 Kustbevakningens geografiska verksamhetsområde	71
5.2 Polisiära befogenheter för Kustbevakningen	71
5.2.1 Allmänt.....	71
5.2.2 Rätt att inleda förundersökning.....	73
5.2.3 Befogenhet att förelägga ordningsbot.....	73
5.2.4 Tillsyn över transport av farligt gods	74
6 Bilinspektörernas verksamhet	77
6.1 Allmänt.....	77
6.2 Befogenheter för en bilinspektör	77
6.3 Hur går det till i praktiken?.....	78

7	Överväganden.....	81
7.1	Befogenhet att genomföra alkoholutandningsprov	81
7.1.1	Ett effektivt resursutnyttjande.....	81
7.1.2	Inledande av förundersökning	83
7.1.3	Ytterligare överväganden beträffande sjöfylleri	84
7.1.4	Kostnadseffektivitet.....	84
7.1.5	Rättssäkerhet och acceptans.....	85
7.1.6	Behörighet för bilinspektörer att ta sållningsprov	85
7.2	Ögonundersökningar	86
7.2.1	Effektivt resursutnyttjande	86
7.2.2	Rättssäkerhet och acceptans.....	88
7.3	Tillfälligt omhändertagande av bilnycklar.....	88
7.4	Omhändertagande av körkort.....	89
7.5	Samverkan mellan polisen, Kustbevakningen och Tullverket.....	90
8	Konsekvenser av utredningens förslag	91
8.1	Inledning.....	91
8.2	Statsfinansiella konsekvenser.....	92
8.2.1	Kostnader för instrument och utbildning	92
8.2.2	Samutnyttjande av instrument m.m.....	92
8.3	Konsekvenser för brottsbekämpningen och det brottsförebyggande arbetet	95
8.4	Konsekvenser för trafiksäkerheten	96
8.5	Samhällsekonomiska konsekvenser m.m.	96
9	Författningskommentar	99
9.1	Förslag till lag om ändring i lagen (1951:649) om straff för vissa trafikbrott	100
9.2	Förslag till lag om ändring i lagen (1976:1090) om alkoholutandningsprov	101

9.3	Förslag till lag om ändring i lagen (1982:395) om Kustbevakningens medverkan vid polisiär övervakning.....	102
9.4	Förslag till lag om ändring i polislagen (1984:387).....	102
9.5	Förslag till lag om ändring i sjölagen (1994:1009).....	103
9.6	Förslag till lag om ändring i körkortslagen (1998:488)	103
9.7	Förslag till lag om ändring i lagen (1999:216) om ögonundersökning vid vissa brott i trafiken	103
9.8	Förslag till förordning om ändring i förordningen (1991:1524) med instruktion för Tullverket	104
	Bilaga.....	105
	Bilaga 1 Kommittédirektiv.....	105

Sammanfattning

Uppdraget

Utredningsuppdraget går enligt de givna direktiven ut på att överväga om tjänstemän vid Kustbevakningen och Tullverket i samband med sin normala verksamhet skall ges samma befogenhet som polismän att ta alkoholutandningsprov och genomföra ögonundersökningar samt vidta utredningsåtgärder och i samband härmed använda tvångsmedel vid misstänkta rattfylleri- och drog-rattfylleribrott. Utredningen skall också överväga om bilinspektörer och andra civilanställda eller tillfälligt anlitade personer inom polisen skall få ta alkoholutandningsprov i form av sållningsprov. Slutligen skall övervägas om en kustbevaknings- och tulltjänsteman skall ges samma befogenhet som en polisman har att i syfte att förhindra rattfylleribrott omhänderta bl.a. fordonsnycklar.

Utredningen har tidigare lämnat betänkandet *Rattfylleri och Sjöfylleri* (SOU 2006:12). Bakgrunden till denna del av utredningens uppdrag var att Alkoholinförelutredningen i sitt betänkande *Gränslös utmaning – alkoholpolitik i ny tid* (SOU 2005:25) ansåg att det snarast borde utredas av regeringen om arbetet med trafiknykterhetskontroller i hamnar och andra gränsområden skulle kunna effektiviseras om tjänstemän inom Kustbevakningen och Tullverket fick befogenhet att utföra alkoholutandningsprov.

Utredningens förslag i korthet

Alkoholutandningsprov och ögonundersökningar skall få utföras av tjänstemän vid Kustbevakningen och Tullverket

Utredningen föreslår att tjänstemän vid Kustbevakningen och Tullverket skall ges befogenhet att ta alkoholutandningsprov, både sållningsprov och bevisprov, enligt lagen (1976:1090) om alkoholutandningsprov och utföra ögonundersökningar enligt lagen (1999:216) om ögonundersökning vid vissa brott i trafiken. De aktuella tjänstemännen skall få behövlig utbildning för arbetsuppgifterna. De skall ha samma möjligheter som en polisman har i motsvarande situation att använda tvångsmedel.

Kustbevakningen och Tullverket skall få inleda förundersökning avseende rattfylleribrott

Eftersom ett positivt resultat i ett sållningsprov innebär en skälig misstanke om rattfylleribrott, bör Kustbevakningen respektive Tullverket få fatta beslut om att inleda förundersökning avseende misstanke om sådant brott. Kustbevakningen bör också få inleda förundersökning avseende misstanke om sjöfylleri. Myndigheterna får själva utse vilka befattningshavare som skall inneha befogenheterna.

Fordonsnycklar skall få omhändertas tillfälligt av tjänstemän vid Kustbevakningen och Tullverket

Den möjlighet att tillfälligt omhänderta bl.a. fordonsnycklar som tillkommer en polisman enligt 24 a § polislagen (1984:387) föreslås också omfatta de tjänstemän vid Kustbevakningen och Tullverket som får ta alkoholutandningsprov och utföra ögonundersökningar. Detta är en konkret trafiksäkerhetsåtgärd som bör tillkomma den som har befogenhet att utföra nykterhetsproven.

Ett körkort skall kunna ombändertas av en tjänsteman vid Kustbevakningen och Tullverket som får ta alkoholutandningsprov och genomföra ögonundersökningar

Utredningen föreslår att de tjänstemän som avses ovan på samma sätt som en polisman i motsvarande situation, skall kunna omhänderta ett körkort eller annan behörighetshandling enligt 5 kap. 7 § första stycket 1 och 2 körkortslagen (1998:488). Det innebär att samma trafiksäkerhetsåtgärder kan vidtas av dessa tjänstemän som av en polisman bl.a. i en situation då ett bevisprov visar en alkoholkoncentration om 0,25 milligram per liter i utandningsluften eller mer och körkortet med sannolikhet kommer att återkallas på grund härav.

Bilinspektörer skall få ta sållningsprov

En bilinspektör föreslås få rätt att ta alkoholutandningsprov i form av sållningsprov. Det förutses innebära en effektivisering av polisens arbete och möjliggöra att fler rattfylleribrott upptäcks. Om ett sållningsprov visar positivt resultat skall en polisman ta över förfarandet och genomföra bevisprovet. Polismän och bilinspektörer arbetar i praktiken alltid tillsammans ute på fältet.

Konsekvenser av förslagen

Utredningen förutsätter att polisen, Kustbevakningen och Tullverket kan finna former för att gemensamt utnyttja den utrustning för alkoholutandningsprov som finns stationärt i vissa hamnar och på polisstationer eller på annan plats i närheten av hamnarna. Tullverket förutsätts också kunna utnyttja bevisinstrument som finns tillgängliga hos polisen vid gränskontroller på land.

Utredningens förslag medför ändå vissa ökade kostnader för Kustbevakningen och Tullverket initialt för inköp av ytterligare instrument och för utbildning m.m. Kostnaderna uppskattas grovt till cirka 3,6 miljoner kronor för myndigheterna sammanlagt.

Utredningens förslag förväntas få positiva konsekvenser för brottsbekämpningen och för trafiksäkerheten. Det är känt att ökade trafiknykterhetskontroller har en preventiv effekt angående rattfylleri. Förslagen erbjuder ett flexibelt system som möjliggör att den samverkan som redan i dag äger rum mellan polisen,

Kustbevakningen och Tullverket i ärenden om övervakning, tillsyn och brottsbekämpning kan utvecklas ytterligare och även omfatta trafiknykterhetens område.

Författningsförslag

Av författningsförslagen nedan framgår också de förslag som utredningen presenterade i sitt tidigare lämnade betänkande *Rattfylleri och sjöfylleri* (SOU 2006:12) och som rör samma bestämmelser som nu berörs. De nu aktuella författningsförslagen är markerade med kantstreck.

1. Förslag till lag om ändring i lagen (1951:649) om straff för vissa trafikbrott

Härigenom föreskrivs i fråga om lagen (1951:649) om straff för vissa trafikbrott att det skall införas fyra nya paragrafer, 6–9 §§, med följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

6 §

Kustbevakningen och Tullverket får besluta om att inleda förundersökning enligt 23 kap. rättegångsbalken angående brott enligt 4 eller 4 a § denna lag. De befogenheter och skyldigheter som undersökningsledaren har enligt rättegångsbalken gäller i sådant fall Kustbevakningen och Tullverket.

Inom respektive myndighet skall förordnas särskilda befattningshavare att fullgöra myndighetens uppgifter enligt första stycket.

Är saken inte av enkel beskaffenhet, skall ledningen av förundersökningen övertas av åklagaren så snart någon skäligen kan misstänkas för brott. Åklagaren skall också i annat fall överta ledningen när det är påkallat av särskilda skäl.

När en förundersökning leds av en åklagare, får åklagaren anlita biträde av Kustbevakningen eller Tullverket. Åklagaren får också uppdra åt tjänsteman vid myndigheten att vidta en viss åtgärd som hör till förundersökningen, om det är lämpligt med hänsyn till åtgärdens beskaffenhet.

7 §

Om anledning förekommer anta att brott har förövats mot 4 eller 4 a § denna lag har tjänsteman vid Kustbevakningen och Tullverket samma befogenhet som tillkommer polisman att

1. hålla förhör och vidta annan åtgärd med stöd av 23 kap. 3 § tredje stycket rättegångsbalken,

2. ta med någon till förhör med stöd av 23 kap. 8 § rättegångsbalken,

3. gripa någon med stöd av 24 kap. 7 § första stycket rättegångsbalken,

4. företa husrannsakan med stöd av 28 kap. 5 § rättegångsbalken, om åtgärden har till syfte att eftersöka den som skall gripas eller att ta egendom i beslag och

5. företa husrannsakan med

stöd av 28 kap. 2 § rättegångsbalken för eftersökande av den som skall underkastas kroppsbesiktning.

8 §

En tjänsteman vid Kustbevakningen och Tullverket har i fråga om brott enligt 4 eller 4 a § denna lag samma befogenhet som en polisman att enligt 28 kap. 13 § rättegångsbalken besluta om kroppsbesiktning.

9 §

Om det av särskilda skäl anses finnas risk för att brott enligt 4 eller 4 a § denna lag kommer att begås gäller 24 a § polislagen (1984:387) i tillämpliga delar också för tjänsteman vid Kustbevakningen och Tullverket. En tjänsteman som har beslutat att tillfälligt omhänderta fordonsnycklar eller annat enligt 24 a § nämnda lag skall skyndsamt anmäla det samt överlämna den omhändertagna egendomen till polismyndigheten.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2007.

2. Förslag till lag om ändring i lagen (1976:1090) om alkoholutandningsprov

Härigenom föreskrivs i fråga om lagen (1976:1090) om alkoholutandningsprov att 1 § och 2 § skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

Alkoholutandningsprov får tas på den som skäligen kan misstänkas för brott som avses i 4 § lagen (1951:649) om straff för vissa trafikbrott, 30 § lagen (1990:1157) om säkerhet vid tunnelbana och spårväg, 10 kap. 2 § järnvägslagen (2004:519) eller annat brott, på vilket fängelse kan följa, om provet kan ha betydelse för utredning om brottet.

Alkoholutandningsprov tas av polisman. Provtagningen skall ske på ett sätt som inte utsätter den på vilken provet tas för allmän uppmärksamhet. Om särskilda skäl inte föranleder något annat, skall provet tas i täckt fordon eller inomhus i avskilt rum.

1 §¹

Alkoholutandningsprov får tas på den som skäligen kan misstänkas för brott som avses i 4 § lagen (1951:649) om straff för vissa trafikbrott, 30 § lagen (1990:1157) om säkerhet vid tunnelbana och spårväg, 10 kap. 2 § järnvägslagen (2004:519), 20 kap. 4 eller 5 § sjölagen (1994:1009) eller annat brott, på vilket fängelse kan följa, om provet kan ha betydelse för utredning om brottet.

Alkoholutandningsprov tas av polisman eller av tjänsteman vid Kustbevakningen eller Tullverket i samband med att de utövar annan kontrollverksamhet. En tjänsteman vid Kustbevakningen och Tullverket skall härvid ha samma rätt att stoppa ett fordon eller annat transportmedel som tillkommer en polisman enligt 22 § polislagen (1984:387). Provtagning skall ske på ett sätt som inte utsätter den på vilken provet tas för allmän uppmärksamhet. Om särskilda skäl inte föranleder något annat, skall provet tas i

¹ Senaste lydelse 2004:522.

täckt fordon *eller fartyg* eller inomhus i avskilt rum.

2 §²

Alkoholutandningsprov får även i andra fall än som avses i 1 § första stycket tas på förare av motordrivet fordon samt på förare av maskindrivet spårfordon på järnväg, tunnelbana eller spårväg. Proven enligt denna paragraf får dock inte tas på förare av motordrivet fordon, som är avsett att föras av gående.

Alkoholutandningsprov får även i andra fall än som avses i 1 § första stycket tas på förare av motordrivet fordon samt på förare av maskindrivet spårfordon på järnväg, tunnelbana eller spårväg *samt på den som framför ett fartyg eller i övrigt på fartyg fullgör en uppgift av väsentlig betydelse för säkerheten till sjöss.*

Proven enligt denna paragraf får dock inte tas på förare av motordrivet fordon, som är avsett att föras av gående eller, *på den som framför ett fartyg eller i övrigt på fartyg fullgör en uppgift av väsentlig betydelse för säkerheten till sjöss i de fall det är uppenbart att fartyget inte omfattas av bestämmelserna i 20 kap. 4 § första stycket sjölagen (1994:1009).*

Bestämmelserna i 1 § andra stycket skall tillämpas vid provtagning enligt denna paragraf. Dessutom skall iakttas att prov får tas endast på eller i nära anslutning till den plats där föraren kontrolleras eller ett polisingripande mot föraren sker. För proven får endast användas instrument som kan brukas utan dröjsmål och som bara anger om eventuell

² Senaste lydelse 1993:1465.

alkoholkoncentration överstiger visst gränsvärde. *Prov enligt denna paragraf får utöver vad som anges i 1 § andra stycket tas av den som har anställning som bilinspektör vid en polismyndighet eller vid Rikspolisstyrelsen.*

Om den undersökte begär det skall protokoll föras vid provtagningen och bevis om utförd åtgärd utfärdas.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2007.

3. Förslag till lag om ändring i lagen (1982:395) om Kustbevakningens medverkan vid polisiär övervakning

Härigenom föreskrivs att 2 § lagen (1982:395) om Kustbevakningens medverkan vid polisiär övervakning skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

2 §³

Om anledning förekommer att brott har förövats mot någon av de föreskrifter som avses i 1 §, har tjänsteman vid kustbevakningen (kustbevakningstjänsteman) samma befogenhet som tillkommer polisman att

1. hålla förhör och vidtaga annan åtgärd med stöd av 23 kap. 3 § tredje stycket rättegångsbalken,

2. ta med någon till förhör med stöd av 23 kap. 8 § rättegångsbalken,

3. gripa någon med stöd av 24 kap. 7 § första stycket rättegångsbalken,

4. företa husrannsakan med stöd av 28 kap. 5 § rättegångsbalken, om åtgärden har till syfte att eftersöka den som skall gripas eller att verkställa beslag.

4. företa husrannsakan med stöd av 28 kap. 5 § rättegångsbalken, om åtgärden har till syfte att eftersöka den som skall gripas eller att verkställa beslag

och

5. företa husrannsakan med stöd av 28 kap 2 § rättegångsbalken för eftersökande av den som skall underkastas kroppsbesiktning.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2007.

---

³ Senaste lydelse 1996:1642.

4. Förslag till lag om ändring i polislagen (1984:387)

Härigenom förskrivs att 29 § polislagen (1984:387) skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Vad som föreskrivs i 10 § första stycket 1, 2 och 4 gäller även sådan vaktpost eller annan som vid försvarsmakten tjänstgör för bevakning eller för att upprätthålla ordning och föreskrifterna i 10 § första stycket 1–4 även tjänsteman vid kustbevakningen som enligt särskilda bestämmelser medverkar vid polisiär övervakning. Bestämmelsen i 10 § första stycket 2 gäller dessutom den som annars med laga stöd skall verkställa ett frihetsberövande och bestämmelsen i samma paragraf första stycket 4 den som i myndighetsutövning har befogenhet att verkställa någon sådan åtgärd som där anges. Vid ingripande med stöd av 10 § första stycket 4 tillämpas också andra stycket samma paragraf.

När den som avses i första stycket med laga stöd berövar någon friheten eller avlägsnar någon, tillämpas också 19 § 1.

Bestämmelserna i 10 a och 13 § gäller också en ordningsvakt, om inte annat framgår av hans förordnande. Har en ordningsvakt omhändertagit någon, gäller dock att den omhändertagne skyndsamt skall överlämnas till närmaste polisman. I fråga om

Föreslagen lydelse

29 §⁴

Vad som föreskrivs i 10 § första stycket 1, 2 och 4 gäller även sådan vaktpost eller annan som vid försvarsmakten tjänstgör för bevakning eller för att upprätthålla ordning och föreskrifterna i 10 § första stycket 1–4 även tjänsteman vid kustbevakningen som enligt särskilda bestämmelser medverkar vid polisiär övervakning. Bestämmelsen i 10 § första stycket 2 gäller dessutom den som annars med laga stöd skall verkställa ett frihetsberövande och bestämmelsen i samma paragraf första stycket 4 och 5 den som i myndighetsutövning har befogenhet att verkställa någon sådan åtgärd som där anges. Vid ingripande med stöd av 10 § första stycket 4 tillämpas också andra stycket samma paragraf.

⁴ Senaste lydelse 1998:27.

befogenhet för en tjänsteman vid kustbevakningen att tillämpa 13 §
finns särskilda bestämmelser.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2007.

5. Förslag till lag om ändring i sjölagen (1994:1009)

Härigenom föreskrivs i fråga om sjölagen (1994:1009)
dels att rubriken till 20 kap. skall ha följande lydelse,
dels att det i 20 kap. skall införas en ny paragraf, 5 a §, med
 följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

Straffbestämmelser

Straffbestämmelser *m.m.*

20 kap.

5 a §

Kustbevakningen får besluta om att inleda förundersökning enligt 23 kap. rättegångsbalken angående brott enligt 20 kap. 4 eller 5 § denna lag. De befogenheter och skyldigheter som undersökningsledaren har enligt rättegångsbalken gäller i sådant fall Kustbevakningen.

Inom Kustbevakningen skall förordnas särskilda befattningshavare att fullgöra myndighetens uppgifter enligt första stycket.

Är saken inte av enkel beskaffenhet, skall ledningen av förundersökningen övertas av åklagaren så snart någon skäligen kan misstänkas för brott. Åklagaren skall också i annat fall överta ledningen när det är påkallat av särskilda skäl.

När en förundersökning leds av en åklagare, får åklagaren anlita biträde av Kustbevakningen. Åklagaren får också uppdra åt tjänsteman vid

*myndigheten att vidta en viss
åtgärd som hör till förundersök-
ningen, om det är lämpligt med
hänsyn till åtgärdens beskaffenhet.*

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2007.

6. Förslag till lag om ändring i körkortslagen (1998:488)

Härigenom föreskrivs att 7 kap. 4 § körkortslagen (1998:488) skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

7 kap.

4 §

Omhändertagande av körkort enligt 5 kap. 7 § beslutas av polismyndighet eller åklagare.

Omhändertagande av körkort enligt 5 kap. 7 § beslutas av polismyndighet eller åklagare.

Ett omhändertagande enligt 5 kap. 7 § första stycket 1 kan också beslutas av Kustbevakningen eller Tullverket. Det samma gäller omhändertagande enligt 5 kap. 7 § första stycket 2 såvitt avser återkallelse enligt 5 kap. 3 § 1.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2007.

7. Förslag till lag om ändring i lagen (1999:216) om ögonundersökning vid vissa brott i trafiken

Härigenom föreskrivs i fråga om lagen (1999:216) om ögonundersökning vid vissa brott i trafiken att 4 § skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

4 §

En ögonundersökning enligt denna lag genomförs av en polisman.

En ögonundersökning enligt denna lag genomförs av en polisman *eller av en tjänsteman vid Kustbevakningen eller Tullverket i samband med att de utövar annan kontrollverksamhet. En sådan tjänsteman vid Kustbevakningen och Tullverket skall härvid ha samma rätt att stoppa ett fordon eller annat transportmedel som tillkommer en polisman enligt 22 § polislagen (1984:387).*

Undersökningen skall göras på ett sätt som inte utsätter den som undersöks för allmän uppmärksamhet. Om särskilda skäl inte föranleder något annat, skall undersökningen genomföras i ett täckt fordon eller inomhus i ett avskilt rum. Om den undersökte begär det skall det föras ett protokoll vid undersökningen och utfärdas ett bevis om utförd åtgärd.

Undersökningen skall göras på ett sätt som inte utsätter den som undersöks för allmän uppmärksamhet. Om särskilda skäl inte föranleder något annat, skall undersökningen genomföras i ett täckt fordon eller inomhus i ett avskilt rum. Om den undersökte begär det skall det föras ett protokoll vid undersökningen och utfärdas ett bevis om utförd åtgärd.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2007.

8. Förslag till förordning om ändring i förordningen (1991:1524) med instruktion för Tullverket

Härigenom föreskrivs i fråga om förordningen (1991:1524) med instruktion för Tullverket att 2 § skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

2 §⁵

Tullverket bedriver viss utrednings- och åklagarverksamhet i fråga om brott mot bestämmelser om in- och utförsel av varor. Tullverket får, efter samråd med Åklagarmyndigheten och Ekobrottsmyndigheten, meddela föreskrifter om hur denna åklagarverksamhet skall utövas.

Tullverket bedriver även viss utredande verksamhet avseende trafiknykterhetsbrott enligt vad som framgår av 6 § lagen (1951:649) om straff för vissa trafikbrott. Tullverket får meddela föreskrifter om hur denna utredningsverksamhet skall utövas.

Denna förordning träder i kraft den 1 januari 2007.

---

⁵ Senaste lydelse 2004:1295.

1 Utredningens uppdrag och arbete

1.1 Utredningens uppdrag

Utredningen har tidigare lämnat betänkandet *Rattfylleri och sjöfylleri* (SOU 2006:12). Utredningens uppdrag i denna återstående del framgår av tilläggsdirektiven (dir. 2005:145), se *bilaga 1*.

Utredningen skall således överväga om tjänstemän vid Kustbevakningen och Tullverket i samband med sin normala verksamhet skall ges befogenhet att ta alkoholutandningsprov enligt lagen (1976:1090) om alkoholutandningsprov och genomföra ögonundersökning enligt lagen (1999:216) om ögonundersökning vid misstanke om brott i trafiken. Utredningen skall vidare överväga om tjänstemän vid Kustbevakningen och Tullverket skall ges samma befogenhet som polismän att genomföra s.k. primärutredningsåtgärder vid misstanke om rattfylleri och drograttfylleri samt rätt att använda tvångsmedel. I det sammanhanget skall också övervägas om tull- och kustbevakningstjänstemän skall ges samma befogenhet som en polisman har enligt 24 a § polislagen att i syfte att förhindra rattfylleribrott omhänderta bl.a. fordonsnycklar. Slutligen skall utredningen även överväga om polismyndigheterna skall ges rätt att förordna bilinspektörer och andra civilanställda eller tillfälligt anlitade personer att biträda polisen genom att ta alkoholutandningsprov. Utredningen skall beakta om sådana nya arbetsuppgifter innebär ett önskvärt resursutnyttjande för berörda myndigheter och om kostnadseffektivitet kan uppnås med hänsyn till de utbildningsåtgärder och den utrustning som behöver tillföras myndigheterna för att uppgifterna skall kunna uppfyllas.

Utredningen skall lägga fram de författningsförslag som är nödvändiga samt redovisa förslagets konsekvenser.

Bakgrunden till att uppdraget utvidgades till att omfatta dessa ytterligare frågor var att Alkoholinförslutredningen i sitt betänkande *Gränslös utmaning – alkoholpolitik i ny tid* (SOU 2005:25) i samband med ett förslag om att utöka antalet alkohol-

utandningsprov per år från dagens ca 1,5 miljoner prov till 2 miljoner prov, väckt frågan om arbetet med trafiknykterhetskontroller i hamnar och andra gränsområden skulle kunna effektiviseras om tjänstemän inom Kustbevakningen och Tullverket fick befogenhet att utföra alkoholutandningsprov. Alkoholinförelutredningen ansåg att frågan skyndsamt borde utredas av regeringen.

1.2 Utredningens arbete

Den särskilde utredaren har i denna del, liksom i arbetet med det tidigare betänkandet, genomfört sitt uppdrag i nära samarbete med experterna och sekreterarna. Utredningen har sammanträtt vid två tillfällen.

Den särskilde utredaren och en sekreterare har tillsammans med två av utredningens experter genomfört ett studiebesök i Värtahamnen i samband med en myndighetsgemensam kontroll som polisen, Kustbevakningen och Tullverket genomförde där för att kontrollera ankommande fordon. Utredningen har också under hand inhämtat information från polismyndigheter angående olika frågor.

2 Allmän bakgrund

2.1 Reformbehovet

2.1.1 Trafiksäkerhetsaspekter

Rattfylleriet utgör i dag en av de största riskfaktorerna i trafiken och är ett av de största hindren för att uppnå den av riksdagen antagna nollvisionen för dödade och allvarligt skadade i trafiken.¹ För en säker trafik på väg och till sjöss ställs stora krav på nykterhet. Under senare år har flera åtgärder vidtagits från regeringens och riksdagens sida samt från berörda myndigheter och organisationer för att minska alkoholens negativa effekter på folkhälsan. Som exempel kan nämnas den av riksdagen beslutade nationella handlingsplanen för att förebygga alkoholskador som omfattar tiden t.o.m. år 2005.² Som ett särskilt prioriterat delmål nämns i handlingsplanen att alkohol inte skall förekomma i trafiken och att insatserna behöver förstärkas för att reducera de alkoholrelaterade olyckorna i trafiken. Denna utrednings arbete i enlighet med de ursprungliga direktiven och i enlighet med tilläggsdirektiven skall ses som led i detta arbete. Kampen mot rattfylleribrottsligheten förs på bred front och involverar olika delar av samhället. Möjligheterna att upptäcka och beivra bl.a. trafiknykterhetsbrott och den preventiva effekt som detta arbete medför är viktiga byggstenar i det arbete som krävs för att uppnå resultat.

---

¹ Se prop. 1996/97:137 *Nollvisionen och det trafiksäkra samhället* och Trafikutskottets betänkande med samma namn (bet. 1997/98:TU4).

² Se prop. 2000/01:20 *Nationell handlingsplan för att förebygga alkoholskador*, s. 72–74.

2.1.2 Några fakta om alkohol- och drogrelaterade trafikbrott

I utredningens tidigare betänkande redovisas bl.a. statistik rörande alkoholkonsumtion och rattfylleribrott samt statistik över alkohol- och drogrelaterade trafikolyckor.³ Bl.a. framgår följande. Den totala alkoholkonsumtionen i Sverige har ökat successivt under senare år och år 2005 uppgick konsumtionen i genomsnitt till drygt 10 liter per invånare. År 1998 beräknades alkoholkonsumtionen som jämförelse till ca 8 liter per invånare. Resandeförsel och smuggling utgjorde den stora delen av ökningen.⁴ Forskning visar att det finns ett samband mellan rattfylleri och totalkonsumtion av alkohol.⁵

Statistik över drograttfylleri visar att antalet ertappade drograttfyllerister har ökat successivt sedan år 1999 när en nollgräns för narkotika i trafiken infördes. Tillgängligheten av narkotiska preparat har också ökat sedan slutet av 1980-talet.

2.1.3 Alkoholinförselutredningen

Alkoholinförselutredningen har i sitt slutbetänkande *Gränslös utmaning – alkoholpolitik i ny tid* (SOU 2005:25) bl.a. behandlat frågor om alkohol och trafik.⁶ Utredningen anger att forskning visar att polisens kontroller av trafiknykterheten är en mycket viktig förebyggande åtgärd inom trafiknykterhetsområdet. Den allmänpreventiva effekten består inte enbart av den eventuellt avskräckande effekt som höga straff innebär utan beror i stor utsträckning även på upptäcktsrisken. Om det föreligger en stor sannolikhet för att ertappas, eller om trafikanterna uppfattar att det finns en stor risk för att ertappas, är det mer sannolikt att trafikanterna undviker att köra bil efter att ha druckit alkohol. Den mest effektiva åtgärden för att avhålla trafikanterna från att köra påverkade av alkohol eller narkotika tycks vara att polisen gör ständiga, omfattande och fullt synliga kontroller längs vägarna. Slumpmässiga kontroller har visat sig vara effektivare i förebyggande syfte än riktade kontroller, dvs. sådana kontroller som sker på vissa platser där man kan förvänta sig att finna ett stort

³ Se avsnitten 4 och 7 i *Rattfylleri och sjöfylleri* (SOU 2006:12).

⁴ Se kartläggning av alkoholkonsumtionen mellan år 1989 och 2004 av SoRAD, centrum för Socialvetenskaplig alkohol- och drogforskning vid Stockholms universitet, tabell 4.4, s. 89 i SOU 2006:12.

⁵ Se s. 88 i SOU 2006:12.

⁶ Se avsnitt 14.

antal personer som kör motorfordon efter att ha förtärt alkohol, t.ex. vid färjelägen, vid flygplatser och utanför systembolagsbutiker.

Alkoholinförselutredningen föreslog liksom även denna utredning senare gjorde i sitt tidigare betänkande, att det skall genomföras 2 miljoner alkoholutandningsprov per år i landet och att de slumpmässiga proven skall prioriteras. När det gäller de riktade kontrollerna menade Alkoholinförselutredningen att arbetet med sådana skulle kunna effektiviseras i hamnar genom att tjänstemän inom Kustbevakningen och Tullverket fick utföra alkoholutandningsprover. Utredningen anförde bl.a. följande.⁷

Ett område som utredningen funnit skäl att lyfta fram när det gäller riktade kontroller är hamnarna och andra gränsområden. Till hamnarna kommer både yrkesförare och privatbilister efter att ha tillbringat tid på färjor där alkohol både serveras och finns till försäljning i butiker. För att effektivisera trafikkontrollarbetet och utnyttja de möjligheter som finns måste man, enligt vår mening, överväga om det är möjligt att utnyttja även andra yrkesgrupper än polisen för att utföra trafiknykterhetskontroller. Ett område som härvid framstår som mycket lämpligt är hamnarna och andra gränsområden där Tullverket och även Kustbevakningen redan finns och har andra uppgifter som innebär att de har kontakt med dem som kommer med färjorna. Vi anser därför att regeringen skyndsamt bör utreda möjligheterna att låta anställda vid Tullverket och Kustbevakningen utföra alkoholtester vid gränsen.

Vid remissbehandlingen av Alkoholinförselutredningens betänkande ställde sig berörda myndigheter i huvudsak positiva till ovannämnda förslag.

2.2 Alkoholutandningsprov och ögonundersökning

Termen alkoholutandningsprov omfattar dels slumpmässigt genomförda prov, s.k. sållningsprov, som enbart anger om det finns en alkoholkoncentration i utandningsluften som överstiger ett visst gränsvärde, dels s.k. bevisprov, vilket är ett prov som anger mängden alkohol i milligram per liter i utandningsluften och som får tas endast då det föreligger en skälig misstanke om brott. Positivt utslag i ett sållningsprov utgör grund för en sådan misstanke. Ett bevisprov kan, till skillnad från ett sållningsprov, läggas till grund för dom eller strafföreläggande. Enligt nu gällande

---

⁷ Se SOU 2005:25 s. 260.

bestämmelser får endast polisman utföra alkoholutandningsprov. Utredningen har dock i sitt tidigare betänkande, i anknytning till förslaget om införande av en promillegräns för sjöfylleri som inte är grovt, föreslagit att även tjänstemän vid Kustbevakningen skall få rätt att ta alkoholutandningsprov, såväl sållningsprov som bevisprov, till sjöss.⁸

Bestämmelser om alkoholutandningsprov finns i lagen (1976:1090) om alkoholutandningsprov. I förordningen (1976:1091) om föreskrifter rörande alkoholutandningsprov bemyndigas Rikspolisstyrelsen att utfärda föreskrifter för verkställighet av lagen. Sådana föreskrifter finns i *Rikspolisstyrelsens föreskrifter om alkoholutandningsprov med sållningsinstrument och bevisinstrument*, RPSFS 2004:8.

De ögonundersökningar som nu är i fråga regleras i lagen (1999:216) om ögonundersökning vid vissa brott i trafiken och innebär att vissa yttre iakttagelser görs av ögonens utseende och funktion med hjälp av en s.k. pupillometer och en mindre ljuskälla. En sådan ögonundersökning har till syfte att fastställa om skäligen misstanke om drogpåverkan föreligger hos en förare av motordrivet fordon eller spårfordon. Undersökningen får utföras av polisman och enbart i fall då det kan misstänkas att fordonsföraren har gjort sig skyldig till drogrelaterat trafikbrott på vilket fängelse kan följa. Sådan misstanke kan grundas t.ex. på förarens sätt att framföra sitt fordon, hans uppträdande eller på att det annars föreligger omständigheter som tyder på ett missbruk. Om polismannens undersökning visar tecken på sådan påverkan att skäligen misstanke om rattfylleri föreligger får, enligt reglerna i 28 kap. 12 § rättegångsbalken, kroppsbesiktning äga rum och blodprov tas. Som bevis används sedan resultatet av blodprovet som utvisar om narkotiska preparat funnits i blodet och i så fall i vilken mängd. I förordningen (1999:221) om föreskrifter rörande ögonundersökning har regeringen bemyndigat Rikspolisstyrelsen att meddela närmare föreskrifter om verkställighet av lagen. Sådana föreskrifter finns i *Rikspolisstyrelsens föreskrifter och allmänna råd om ögonundersökning vid misstanke om vissa brott i trafiken*, RPSFS 1999:4.

---

⁸ Se SOU 2006:12 s. 335.

2.3 Nu aktuella frågeställningar

Att bidra till en ökad trafiksäkerhet genom att möjliggöra för andra än polismän att ta alkoholutandningsprov och genomföra ögonundersökningar är alltså det grundläggande målet för utredningens nu aktuella uppdrag. Effektiva sätt att upptäcka och förebygga trafikonykterhetsbrott bör eftersträvas och möjligheterna att ta slumpmässiga sållningsprov i ökad omfattning jämfört med i dag är en väg att uppnå detta. Vetskapen om att sådana prov tas innebär också en preventiv inverkan avseende dessa brott. I förlängningen finns det goda skäl att anta att sådana insatser skulle öka trafiksäkerheten och minska antalet alkohol- och drogrelaterade trafikolyckor.

Utredningen finner att följande frågeställningar bör övervägas.

- Bör tjänstemän vid Kustbevakningen och Tullverket få behörighet att ta alkoholutandningsprov samt utföra ögonundersökningar? Vilka utredningsåtgärder skall de i så fall få vidta?
- Bör en tjänsteman som får utföra alkoholutandningsprov och ögonundersökning också få samma rätt som en polisman har att tillfälligt omhänderta fordonsnycklar och att omhänderta ett körkort?
- Hur anknyter provtagningsverksamheten till Kustbevakningens och Tullverkets normala verksamhet, i vilket geografiskt område har de rätt att agera och vilka tvångsmedel skall de ha rätt att vidta?
- Bör bilinspektörer och andra civilanställda inom polisen få ta sållningsprov?
- Skulle det innebära ett kostnadseffektivt resursutnyttjande om de aktuella yrkeskategorierna fick utföra dessa arbetsuppgifter och skulle det i övrigt vara lämpligt?

3 Nuvarande reglering m.m.

3.1 Trafiknykterhetsbestämmelserna

Bestämmelserna om rattfylleri finns i 4 § och 4 a § lagen (1951:649) om straff för vissa trafikbrott, trafikbrottslagen. Bestämmelserna innebär i korthet följande.

Den som för ett motordrivet fordon eller en spårvagn efter att ha förtärt alkoholhaltiga drycker i så stor mängd att alkoholkoncentrationen under eller efter färden uppgår till minst 0,2 promille i blodet eller 0,10 milligram per liter i utandningsluften döms för rattfylleri till böter eller fängelse i högst sex månader (4 § första stycket trafikbrottslagen). Denna regel, som brukar kallas promilleregeln, bygger på presumtionen att ett fordon inte kan köras på ett betryggande sätt om föraren har de angivna alkoholvärdena. Som bevismedel för att kunna dömas enligt detta stycke krävs resultat av ett alkoholutandningsprov eller ett blodprov. Någon prövning av förarens körförmåga eller körsätt sker inte.

Enligt 4 § andra stycket trafikbrottslagen döms också den för rattfylleri som för något av de i första stycket nämnda fordonen efter att ha intagit narkotika som avses i 8 § narkotikastrafflagen (1968:64) i så stor mängd att det under eller efter färden finns något narkotiskt ämne kvar i blodet, s.k. drograttfylleri. Om narkotikan har intagits i enlighet med läkares eller annan behörig receptutfärdares ordination skall dock inte dömas för rattfylleri. För narkotika gäller således en nollgräns och det är genom ett blodprov som det klagas om en person har något narkotiskt ämne i blodet.

För rattfylleri döms också den som för ovan nämnda fordon och då är så påverkad av alkoholhaltiga drycker att det kan antas att han eller hon inte kan framföra fordonet på ett betryggande sätt enligt vad som anges i 4 § tredje stycket trafikbrottslagen. Detsamma gäller om föraren är lika påverkad av annat medel. Rattfylleri på denna grund kallas ofta kliniskt rattfylleri och för att dömas krävs

inte bevisning i form av uppgifter om alkoholhalt i utandningsluften eller blodprov. Däremot krävs det utredning om den tilltalades körsätt eller beteende i övrigt. Den misstänktes egna uppgifter, vittnesutsagor, läkarundersökning samt analys av blod eller urin kan då bli aktuella som bevismedel. Det finns i andra stycket av 4 § trafikbrottslagen några undantag från att dömas för rattfylleri.

I 4 a § trafikbrottslagen anges att om brott enligt 4 § första, andra eller tredje stycket är att anse som grovt skall föraren dömas för grovt rattfylleri till fängelse i högst två år. Vid bedömningen av om brottet är grovt skall särskilt beaktas om

1. föraren har haft en alkoholkoncentration som uppgår till minst 1,0 promille i blodet eller 0,50 milligram per liter i utandningsluften,
2. föraren annars har varit avsevärt påverkad av alkohol eller något annat medel, eller
3. framförandet av fordonet har inneburit en påtaglig fara för trafiksäkerheten.

När någon eller några av de i punkterna 1–3 angivna omständigheterna föreligger bedöms brottet regelmässigt som grovt. Vid bedömningen av om ett rattfylleribrott är grovt skall emellertid hänsyn tas till samtliga omständigheter vid brottet. Förmildrande omständigheter kan föranleda att brottet bedöms lindrigare.

3.2 Lagen (1976:1090) om alkoholutandningsprov

Av 1 § första stycket lagen (1976:1090) om alkoholutandningsprov framgår att ett alkoholutandningsprov får tas på den som skäligen kan misstänkas för brott som avses i 4 § lagen (1951:649) om straff för vissa trafikbrott, 30 § lagen (1990:1157) om säkerhet vid tunnelbana och spårväg, 10 kap. 2 § järnvägslagen (2004:519) eller annat brott på vilket fängelse kan följa, om provet kan ha betydelse för utredningen om brottet. Av andra stycket framgår att alkoholutandningsprovet tas av polisman och att provtagningen skall ske på ett sätt som inte utsätter den på vilken provet tas för allmän uppmärksamhet samt att om inte särskilda skäl föranleder annat skall provet tas i täckt fordon eller inomhus i avskilt rum. Det prov som tas med stöd av 1 § kallas bevisprov.

Av 2 § första stycket samma lag framgår att ett alkoholutandningsprov även får tas i andra fall än de som avses i 1 § första stycket, dvs. utan att någon brottsmisstanke föreligger. Ett sådant prov kallas för sållningsprov och får tas på förare av motordrivet fordon samt på förare av maskindrivet spårfordon på järnväg, tunnelbana eller spårväg. Av 2 § andra stycket framgår att bestämmelserna i 1 § andra stycket även skall tillämpas vid prov enligt 2 §, vilket bl.a. innebär att det är en polisman som får ta provet. Dessutom anges i andra stycket att prov enligt 2 § endast får tas på eller i nära anslutning till den plats där föraren kontrolleras eller ett polisingripande mot föraren sker och att det för proven endast får användas instrument som kan brukas utan dröjsmål och som bara anger om eventuell alkoholkoncentration överstiger ett visst gränsvärde. Bestämmelserna är utformade så att den som utsätts för ett sållningsprov inte skall behöva vidkännas en större integritetskränkning än vad som krävs för att tillgodose syftet med provet. Detta framhålls i förarbetena som viktigt mot bakgrund av att det är frågan om att genomföra ett prov utan att det finns någon brottsmisstanke. Om ett sållningsprov indikerar att alkoholkoncentrationen överstiger gränsvärdet torde i regel skälig misstanke om trafiknykterhetsbrott föreligga och då kan ett bevisprov tas med stöd av 1 § lagen om (1976:1090) alkoholutandningsprov.¹ I 2 § lagen (1976:1090) om alkoholutandningsprov anges också att om den undersökte begär det skall protokoll föras vid provtagningen och bevis om utförd åtgärd utfärdas.

Slutligen anges i 3 § att om den som skall lämna alkoholutandningsprov vägrar att medverka får blodprov tas trots att förutsättningar enligt reglerna i 28 kap. 12 § rättegångsbalken inte föreligger.

Regeringen har bemyndigat Rikspolisstyrelsen att meddela föreskrifter för lagens verkställighet. I *Rikspolisstyrelsens föreskrifter om alkoholutandningsprov*, RPSFS 2004:8, FAP 333-2, anges vilka instrument som får användas för att ta alkoholutandningsprov och hur de skall skötas. Dessutom meddelas föreskrifter om provtagning och behörighetskrav.

---

¹ Se prop. 1993/94:44 *Grovt rattfylleri m.m.* s. 56–57.

3.2.1 Utredningens tidigare förslag till ändringar i lagen (1976:1090) om alkoholutandningsprov

Utredningens har i sitt tidigare betänkande föreslagit att polisman och kustbevakningstjänsteman skall ges befogenhet att i vissa fall genomföra rutinmässiga alkoholutandningsprov, dvs. sållningsprov, enligt 2 § lagen om (1976:1090) alkoholutandningsprov på den som framför ett fartyg eller i övrigt fullgör uppgifter av väsentlig betydelse för säkerheten till sjöss. Kustbevakningstjänsteman skall också ges möjlighet att på samma sätt som polisman genomföra alkoholutandningsprov enligt 1 § lagen (1976:1090) om alkoholutandningsprov, dvs. bevisprov, på den som är skäligen misstänkt för brott enligt 20 kap. 4 och 5 §§ sjölagen (1994:1009).

Utredningen har även föreslagit att det i lagen (1976:1090) om alkoholutandningsprov införs en regel som innebär att blodprov får tas, även om skäligen misstanke om brott saknas, på den som varit med om en trafikolycka och på grund därav inte kan lämna alkoholutandningsprov. Slutligen har föreslagits att en kustbevakningstjänsteman skall ges samma befogenheter som en polisman att enligt 28 kap. 13 § rättegångsbalken besluta om kroppsbesiktning vid misstanke om brott mot 20 kap. 4 eller 5 § sjölagen (1994:1009).

3.2.2 Rikspolisstyrelsen föreskrifter om alkoholutandningsprov, RPSFS 2004:8

Av Rikspolisstyrelsens föreskrifter om alkoholutandningsprov, RPSFS 2004:8, framgår bl.a. följande som nu är av intresse.

Sållningsinstrument

Med sållningsinstrument avses ett instrument som anger hur alkoholkoncentrationen i utandningsluften förhåller sig till ett i förväg inställt gränsvärde. Instrumentet ingår i ett IT-system som är framtaget av Rikspolisstyrelsen och i systemet behandlas tekniska data och uppgifter för statistik från prov tagna med sållningsinstrumentet enligt 1 och 2 §§ lagen (1976:1090) om alkoholutandningsprov. Ändamålet med sållningsinstrumentet är att påvisa förekomst av alkohol i utandningsluften vid provtagning enligt 1 och 2 §§ lagen (1976:1090) om alkoholutandningsprov.

Med sållningsprov avses ett alkoholutandningsprov som tas med sållningsinstrumentet.

Det sållningsinstrument som används för närvarande kallas Alcometer.

Bevisinstrument

Med bevisinstrument avses ett instrument som ger ett noggrant värde på alkoholkoncentration i utandningsluft. Instrumentet ingår i ett IT-system, systemet bevisinstrument, som är framtaget av Rikspolisstyrelsen och består av en mätenhet som ansluts till en stationär eller mobil dator med erforderliga programvaror. I mätenheten lagrade uppgifter överförs med datakommunikation till en central databas. Bevisinstrumentet kan användas såväl stationärt som mobilt. Med bevisprov avses ett alkoholutandningsprov som tas med bevisinstrument för att användas som bevismedel. Ett bevisprov består av två godkända prov. Ändamålet med bevisinstrumentet är att säkra bevisning vid misstanke om brott som anges i 1 § första stycket lagen (1976:1090) om alkoholutandningsprov, underlätta handläggningen av ärenden angående sådana brott samt ge underlag för statistik, planering av polisarbetet mot ovan nämnda brott samt verksamhetsuppföljningar.

Det bevisinstrument som används för närvarande kallas Evidenzer.

Behörigheter och utbildning

En polis som har genomgått utbildning för att ta sållningsprov är behörig att använda ett sållningsinstrument för provtagning. Polismyndigheten skall utse de poliser som skall ha ansvar för sållningsinstrumentens skötsel.

För rätt att utnyttja systemet bevisinstrument krävs behörighet att använda polisens basarbetsplats samt tilldelad behörighet avseende bevisinstrument. Det finns fyra behörighetsnivåer i systemet: 1 provtagare, 2 instruktör, 3 instrumentansvarig och 4 myndighetsansvarig och administratör. Behörighet 1 och 2 tilldelas av polismyndigheten och ges till poliser som med godkänt resultat har genomgått lokal utbildning för instruktör eller provtagare. Behörighet 3 tilldelas en polis som med godkänt

resultat har genomgått central grundutbildning för instrumentansvarig i alkoholutandningssystemet. Beslut om sådan behörighet fattas av ansvarig administratör. Behörighet 4 tilldelas av Rikspolisstyrelsen.

Polismyndigheten skall utse en eller flera poliser som skall ha ansvar för verksamheten beträffande bevisinstrumenten, s.k. instrumentansvariga. Där bevisinstrument placeras för stationär provtagning och där kontroll skall göras skall det finnas tillgång till minst en polis med instruktörsbehörighet. Till instrumentansvarig eller instruktör får inte utses annan än den som med godkänt resultat har genomgått särskild utbildning. En polis som med godkänt resultat har genomgått särskild utbildning för provtagare är behörig att använda bevisinstrument för provtagning. Rikspolisstyrelsen bestämmer utbildningens innehåll.

Lokala föreskrifter

I lokala tjänsteföreskrifter får polismyndigheten besluta de ytterligare bestämmelser som behövs för tillämpningen av föreskrifterna.

3.2.3 Historik om alkoholutandningsprov

Lagen (1976:1090) om alkoholutandningsprov trädde i kraft den 1 juli 1976 och innebar en permanentning av en tidigare försöksverksamhet. Alkoholutandningsprov utan att skälig misstanke förelåg fick i lagens ursprungliga lydelse tas endast på förare som hade stoppats vid en i förväg beordrad trafikkontroll, som hade haft del i uppkomsten av trafikolycka eller som hade begått vissa trafikförseelser.

Den 1 juli 1989 vidgades möjligheterna att ta alkoholutandningsprov på så sätt att kravet att en trafikkontroll skulle vara beordrad i förväg slopades. Detta hade sin grund i att alkoholhalten i utandningsluften nu kunde mätas på ett tillförlitligt och enkelt sätt genom ny teknisk utrustning. Termen bevisprov infördes och resultatet av ett bevisprov jämfördes i bevishänseende med promillehalten vid ett blodprov. Enligt ändringen behövde alltså inte provtagningen vara beordrad i förväg men däremot måste den ha beslutats av en polisman i befälsställning. Samtidigt infördes den begränsningen att rutinmässiga prov bara fick tas i form av

sållningsprov; dvs. med ett instrument som endast angav om alkoholkoncentration i utandningsluften översteg ett visst gränsvärde.²

Den 1 februari 1994 utökades möjligheterna till rutinkontroller ytterligare genom att de särskilda begränsningarna för sållningsprov slopades helt och varje polisman gavs befogenhet att besluta om att ta sådant prov.

I förarbetena uttalades i samband härmed bl.a. att polisens möjligheter att genomföra rutinmässiga alkoholutandningsprov utan att det föreligger misstanke om trafiknykterhetsbrott är av stor betydelse för att höja upptäcktsrisken för dessa brott. Det förhållandet att alkoholutandningsprov endast får tas på eller i nära anslutning till den plats där kontrollen eller polisingripandet ägt rum och att instrumentet kan brukas utan dröjsmål och enbart anger om alkoholkoncentrationen överstiger visst gränsvärde ansågs innebära tillräckliga garantier för att den som utsätts för prov inte skall behöva vidkännas en större integritetskränkning än som krävs för att tillgodose syftet med provet.³

Angående polismans rätt att besluta om sållningsprov på eget ansvar pekade regeringen i förarbetena på att alkoholutandningsprov hade tillämpats i 16 år och att proven var accepterade av allmänheten. Som skäl för ändringen anfördes att polisens bekämpning av trafiknykterhetsbrotten skulle effektiviseras betydligt om enskild polisman gavs generell rätt att ta alkoholutandningsprov och att polisman redan hade rätt att rutinmässigt kontrollera förarens körkortsbekämplighet. Regeringen konstaterade dessutom att polisverksamheten reglerats i fastare former genom polislagens införande, att en kompetensökning skett inom polisen samt att det inte längre var någon skillnad mellan en assistent och en inspektör i fråga om utbildning och befogenheter och gick, trots vissa invändningar från Lagrådet, vidare med förslaget.⁴

---

² Se prop. 1988/89:118 om ändring i lagen (1951:649) om straff för vissa trafikbrott m.m. s. 15–21.

³ Se prop. 1993/94:44 s. 56–57.

⁴ Se prop. 1993/94:44 s. 56–57 och 114 samt prop. 1988/89:118 s. 20–21.

3.3 Lagen (1999:216) om ögonundersökning vid vissa brott i trafiken

Nollgräns för narkotika i trafiken infördes den 1 juli 1999 då också lagen (1999:216) om ögonundersökning vid misstanke om vissa brott i trafiken trädde i kraft.⁵ Lagen ger en polisman rätt att undersöka förare av ett motordrivet fordon samt förare av ett maskindrivet spårfordon på järnväg, tunnelbana eller spårväg om det kan misstänkas att föraren gjort sig skyldig till brott som har begåtts i samband med framförandet av fordonet och på vilket fängelse kan följa. Ögonundersökningen får endast omfatta yttre iakttagelser av ögonens utseende och funktion och används enbart för att fastställa om skälig misstanke om drogpåverkan föreligger. Som hjälpmedel får en pupillometer, penna eller annat liknande föremål samt en mindre ljuskälla användas.

Erforderlig brottsmisstanke kan baseras på förarens sätt att framföra sitt fordon, hans uppträdande eller på att det annars föreligger omständigheter som tyder på missbruk. Undersökningen skall göras på ett sådant sätt att den undersökte inte blir föremål för allmän uppmärksamhet. Den skall som regel utföras avskilt, exempelvis i ett täckt fordon.

Undersökningen genomförs på så sätt att polisen undersöker personens ögon och ögonrörelser i syfte att ta reda på om personen är påverkad av något annat medel än alkohol. Om polismannens undersökning visar tecken på sådan påverkan och skälig misstanke om rattfylleri föreligger får, enligt reglerna i 28 kap. 12 § rättegångsbalken, kroppsbesiktning äga rum och blodprov tas. Skälig misstanke kan föreligga även om ingen ögonundersökning görs eller om en företagen undersökning inte ger någon klar och entydig indikation. Föraren kan t.ex. uppträda på ett sådant sätt att polismannen får grund för sin indikation. Vid en rättegång är det resultatet av den företagna blodundersökningen som i första hand är relevant som bevis.

Vägrar den som skall genomgå en ögonundersökning att medverka till detta får blodprov tas även om det inte finns förutsättningar för det enligt 28 kap. 12 § rättegångsbalken.

Av 6 § framgår att för ögonundersökning som avses i lagen skall 28 kap. 13 § rättegångsbalken inte gälla. Undantaget infördes efter påpekande från Lagrådet att det var inkonsekvent att ha en bestämmelse om att kroppsbesiktning av en kvinna i form av

---

⁵ Se prop. 1998/99:43 *Drograttfylleri och sjöfylleri*.

blodprov eller alkoholutandningsprov får verkställas och bevittnas av en man utan att ha en motsvarande bestämmelse för ögonundersökning. I stället för att föra in ögonundersökning i 28 kap. 13 § rättegångsbalken valde man att ange att 28 kap. 13 § rättegångsbalken inte gäller ögonundersökning enligt den nya lagen.⁶

Regeringen har i förordningen (1999:221) om föreskrifter rörande ögonundersökning bemyndigat Rikspolisstyrelsen att meddela föreskrifter för verkställighet av lagen om ögonundersökning. I RPSFS 1999:4, FAP 333-3, har Rikspolisstyrelsen meddelat sådana föreskrifter.

Rikspolisstyrelsens föreskrifter och allmänna råd om ögonundersökning vid misstanke om vissa brott i trafiken, RPSFS 1999:4

Av RPSFS 1999:4 framgår bl.a. att endast en polis som med godkänt resultat har genomgått särskild utbildning får besluta om och genomföra ögonundersökning, att endast en av Rikspolisstyrelsen godkänd pupillometer får användas och att den polis som genomfört undersökningen skall dokumentera sina iakttagelser på en särskild blankett om ögonundersökningen har lett till att skälig misstanke om brott uppkommit eller om den undersökte begär det. Dessutom skall polismyndigheten bedriva utbildning för poliser.

3.4 Polismans befogenheter

3.4.1 Allmänt

I polislagen (1984:387) finns bl.a. bestämmelser som reglerar vilka befogenheter en polisman har att tillgripa våld vid tvångsmedelsanvändning. Av 10 § polislagen (1984:387) framgår t.ex. att en polisman har rätt att använda våld för att genomföra en tjänsteåtgärd i vissa angivna fall i den mån andra medel är otillräckliga. En polisman får bl.a. använda våld när han eller hon med laga stöd verkställer en kroppsbesiktning eller annan liknande åtgärd och vid beslag eller annat omhändertagande av egendom eller vid husrannsakan som avses i rättegångsbalken och när polismannen med laga stöd stoppar ett fordon eller annat transportmedel eller skall kontrollera fordonet eller dess last.

---

⁶ Se prop. 1998/99:43 s. 35–36.

I 22 § polislagen (1984:387) anges när en polisman får stoppa ett fordon. Det får ske bl.a. om det finns anledning att anta att någon som färdas i fordonet har gjort sig skyldig till brott, om det av någon annan anledning behövs för att med laga stöd ingripa mot någon som färdas i fordonet genom bl.a. kroppsbesiktning, om det behövs för att genomföra husrannsakan i fordonet eller om det behövs för att reglera trafiken eller för att kontrollera fordon eller förare eller fordons last enligt vad som är särskilt föreskrivet.

Av 29 § polislagen (1984:387) framgår att rätten att använda våld i samband med situationer som anges i 10 § i vissa situationer också tillkommer andra befattningshavare än polismän. En tjänsteman vid Kustbevakningen har t.ex. rätt att använda våld i vissa reglerade situationer när tjänstemannen medverkar vid polisiär övervakning i enlighet med vad som framgår av särskilda bestämmelser. Dessutom finns i 29 § polislagen (1984:387) jämförd med 10 § första stycket 4 samma lag en generell bestämmelse som innebär att den som i myndighetsutövning har befogenhet att avvisa eller avlägsna någon från ett visst område eller utrymme eller verkställa eller biträda vid kroppsvisitation, kroppsbesiktning eller annan liknande åtgärd, vid beslag eller annat omhändertagande av egendom eller vid sådan husrannsakan som avses i rättegångsbalken får använda våld mot person om den som utför myndighetsutövningen möts av motstånd.

3.4.2 Omhändertagande av körkort enligt körkortslagen (1998:488)

Körkortslagen (1998:488) innehåller bl.a. bestämmelser om körkortsingripanden, dvs. varning och återkallelse av bl.a. körkort som kan följa på trafikbrott av olika slag. För utredningens arbete är bestämmelserna som rör polismans befogenheter att vid misstänkt rattfylleribrott omhänderta ett körkort av intresse.

Av 5 kap. 7 § jämförd med 5 kap. 3 § körkortslagen (1998:488) framgår att ett körkort får omhändertas i vissa situationer. Ett körkort skall bl.a. omhändertas om körkortshavaren vid förande av ett motordrivet fordon eller en spårvagn har visat tydliga tecken på påverkan av alkohol eller annat ämne eller om det på sannolika skäl kan antas att körkortet kommer att återkallas på grund av att körkortshavaren har gjort sig skyldig till bl.a. rattfylleri eller grovt rattfylleri. Det är enligt 7 kap. 4 § körkortslagen (1998:488)

polismyndighet eller åklagare som beslutar om ett omhändertagande av ett körkort.

Om ett körkort har blivit omhändertaget enligt 5 kap. 7 § första stycket 1–3 körkortslagen (1998:488) skall länsstyrelsen utan dröjsmål pröva frågan om körkortet skall återkallas tills vidare eller lämnas tillbaka (7 kap. 5 § körkortslagen).

Beträffande rattfylleri finns det i de fall alkoholkoncentrationen inte uppgår till 0,25 milligram per liter i utandningsluften en möjlighet att meddela varning om särskilda skäl föreligger (5 kap. 9 § körkortslagen). Denna bestämmelse måste beaktas när det gäller frågan om ett körkort skall omhändertas eller inte. Vid högre alkoholkoncentration (0,25 milligram per liter i utandningsluften eller mer) krävs det synnerliga skäl för att underlåta återkallelse av körkort. Sådana skäl har i praxis ansetts föreligga endast i ett fåtal särpräglade fall.

3.4.3 Polismans rätt att tillfälligt omhänderta bl.a. fordonsnycklar

Som ett led i att förhindra trafiknykterhetsbrott har en polisman vissa möjligheter att tillfälligt omhänderta fordonsnycklar eller annat som behövs för färden eller, om så krävs, även fordonet. Bestämmelserna, som infördes den 1 januari 2005, återfinns i 24 a § polislagen (1984:387).⁷

Av 24 a § första stycket polislagen (1984:387) framgår att om det av särskilda skäl kan anses finnas risk för att brott enligt 4 eller 4 a §§ trafikbrottslagen, dvs. rattfylleri eller grovt rattfylleri, kommer att begås, får en polisman, i syfte att förhindra brottet, tillfälligt omhänderta fordonsnycklar eller annat som behövs för färden eller, om så krävs, fordonet. Vidare anges i andra stycket att om förutsättningarna i första stycket är uppfyllda och om det är nödvändigt för att söka efter sådan egendom som anges där, får en polisman kroppsvisitera den person som kan komma att göra sig skyldig till brottet och genomsöka fordonet.

Av 24 b § polislagen (1984:387) framgår att en polisman som har beslutat om omhändertagande av egendom med stöd av 24 a § skyndsamt skall anmäla det till sin förman. Förmannen skall omedelbart pröva om omhändertagandet skall bestå.

⁷ Se prop. 2003/04:159 *Tillfälligt omhändertagande av egendom för att förhindra trafiknykterhetsbrott*.

I 24 c § polislagen (1984:387) föreskrivs att ett omhändertagande skall upphöra så snart det inte längre finns skäl för det och att det inte får vara längre än 24 timmar. Omhändertagen egendom skall återlämnas till den från vilken egendomen omhändertogs, om det inte finns särskilda skäl att lämna den till någon annan.

I 24 d § polislagen (1984:387) anges att om inte egendom hämtas när ett omhändertagande har upphört får polismyndigheten under de förutsättningar som anges i lagen (1974:1066) om förfarande med förverkad egendom och hittegoods m.m. förstöra egendom eller sälja den för statens räkning. Den från vilken egendom omhändertogs skall snarast efter omhändertagandet delges underrättelse om att egendom kan komma att förstöras eller säljas. Om det är känt att någon annan också berörs av omhändertagandet, skall även denne delges sådan underrättelse.

Av 27 § polislagen (1984:387) framgår bl.a. att protokoll skall föras när föremål omhändertas.

Motiven till bestämmelserna

Anledningen till att dessa bestämmelser infördes var att det fanns starka skäl att vidta ytterligare åtgärder för att förhindra att personer kör under påverkan av alkohol och andra droger. En uttrycklig befogenhet för polisen att göra tillfälliga omhändertaganden för att förhindra brott skulle fylla en viktig funktion i det praktiska polisarbetet. Bestämmelserna i 27 kap. 1 § rättegångsbalken och i trafikbrottslagen att ta ett fordon i beslag och därefter förklara det förverkat innebar visserligen möjligheter att förhindra fortsatta rattfylleribrott men reglerna behövde kompletteras med enkla och funktionella bestämmelser som omedelbart kunde avvärja ett rattfylleribrott.⁸

För att ett tillfälligt omhändertagande skall få ske skall det krävas konkreta omständigheter som ger stöd för antagandet att en person kan komma att göra sig skyldig till trafiknykterhetsbrott. Så är fallet t.ex. om personen uppträder på ett sådant sätt att han eller hon framstår som påverkad av alkohol eller andra droger. En person kan t.ex. bete sig på ett sådant sätt direkt efter en provtagning avseende alkoholkoncentration att det finns skäl att tro att han eller hon kommer att köra fordonet. Vid provningen skall

---

⁸ Se prop. 2003/04:159 s. 15 f.

behovs- och proportionalitetsprinciperna gälla liksom vid övrig polisverksamhet.⁹

Användning av tvångsmedel

Möjlighet att med stöd av 24 a § andra stycket polislagen (1984:387) kroppsvisitera den person som kan komma att göra sig skyldig till brottet och att genomsöka fordonet infördes eftersom bestämmelserna i 28 kap. rättegångsbalken om kroppsvisitation och möjlighet att bereda sig tillträde till utrymme inte var utformade med avseende på nu aktuella situationer. Sådana bestämmelser ansågs behövliga för att polisen skulle få reella möjligheter att omhänderta i första hand nycklarna, t.ex. om en berusad person gömmer nycklarna i sina kläder eller i bilen och inte frivilligt överlämnar dem till polisen. Åtgärden att omhänderta själva fordonet avsågs att bli tillämpad i undantagsfall och då i situationer när fordonet kunde startas utan nycklarna. Eftersom tvångsåtgärden syftar till att förhindra brott som kan leda till allvarliga personskador och dödsolyckor vägde enligt regeringens mening effektivitetsvinsterna tyngre än behovet av skydd för den personliga integriteten.¹⁰

3.5 Straffprocessuella tvångsmedel

3.5.1 Allmänt

Genom grundlagen, straffrättslig lagstiftning och konventioner tillförsäkras alla människor en privat sfär. I 2 kap. regeringsformen anges olika fri- och rättigheter som den enskilde åtnjuter gentemot det allmänna. Vissa av dessa fri- och rättigheter får begränsas genom lag men endast för att tillgodose ändamål som är godtagbara i ett demokratiskt samhälle. Ett sådant ändamål är utredning av brott, vilket framgår av 2 kap. 12 § regeringsformen.

Det finns en noggrann reglering av de tvångsmedel som får användas vid utredning av brott. I rättegångsbalken regleras de viktigaste tvångsmedlen. Det finns bestämmelser om tvångsmedel i andra straffrättsliga lagar som kompletterar eller ersätter rättegångsbalkens regler. Rättegångsbalken anses dock vara

⁹ Se prop. 2003/04:159 s. 14.

¹⁰ Se prop. 2003/04:159 s. 16.

vägledande för tolkning och tillämpning av regler om tvångsmedel i annan lagstiftning och innehåller också definitionerna av de olika tvångsmedlen. Det finns inte någon enhetlig definition av straffprocessuellt tvångsmedel men med tvångsmedel brukar betecknas sådana direkta ingripanden mot person eller egendom som företas i myndighetsutövning och som utgör intrång i någons rättssfär.¹¹

3.5.2 Tvångsmedlens användningsområde

Som huvudregel får tvångsmedel bara användas när en förundersökning har inletts. Om en förundersökning inte har inletts anses det att ett beslut av en behörig myndighet om tvångsmedel innebär ett faktiskt inledande av förundersökning.¹²

Det finns några undantag från huvudregeln att tvångsmedel enbart får beslutas inom ramen för förundersökning eller under det rättsliga förfarandet som sedan följer. Två av undantagen gäller vid s.k. förenklad utredning enligt 23 kap. 22 § rättegångsbalken. En förenklad utredning får ske i fall då det ändå finns tillräckliga skäl för åtal och det gäller ett brott som inte kan föranleda någon annan påföljd än böter eller vid ett brott som begås inför rätten i en rättegång. Vid utredning av sådana brott får tvångsmedel i form av beslag användas. Om det vid en sådan utredning finns behov av andra tvångsmedel skall en förundersökning inledas. Ett annat undantag gäller den rätt som en polisman har enligt 23 kap. 8 § tredje stycket rättegångsbalken att i omedelbar anslutning till ett brott ta med en person till förhör. Det får ske trots att en behörig tjänsteman inte har hunnit besluta om att förundersökning skall inledas och motivet till bestämmelsen är att öka möjligheterna att utreda ett brott i anslutning till att det har begåtts.

---

¹¹ Se SOU 1995:47 *Tvångsmedel enligt 27 och 28 kap. RB samt polislagen* s. 137 f.

¹² Se bl.a. JO 1993/94 s. 92, 2000/2001 s. 168 och 2001/2002 s. 95.

3.5.3 Förundersökning

Bestämmelser om förundersökning finns i 23 kap. rättegångsbalken samt i förundersökningskungörelsen (1947:948). En förundersökning syftar först och främst till att fastslå att ett brott har begåtts och vem som i så fall skäligen kan misstänkas för brottet samt till att ge underlag för bedömning av frågan om åtal skall väckas. Genom förundersökningen förbereds målet så att bevisningen kan presenteras i ett sammanhang vid huvudförhandlingen. Förundersökningen ger också den misstänkte en inblick i åklagarens bevismaterial, vilket gör det möjligt för honom eller henne att begära komplettering av materialet. Ytterligare ett syfte är att fastställa om det finns enskilda anspråk.¹³

En förundersökning skall som huvudregel inledas så snart det på grund av angivelse eller av annat skäl finns anledning att anta att ett brott som hör under allmänt åtal har förövats. Förundersökning behöver dock inte inledas i vissa undantagsfall, bl.a. om det ändå finns tillräckliga skäl för åtal och det gäller ett brott som inte kan antas föranleda någon annan påföljd än böter eller ett brott under rättegång¹⁴. Beslut om att inleda en förundersökning skall fattas av polismyndighet eller åklagare. Har förundersökningen inletts av polismyndighet och är saken inte av enkel beskaffenhet skall ledning av förundersökningen avseende brottet övertas av åklagaren, så snart någon kan skäligen misstänkas för brottet. Åklagaren skall också i annat fall överta ledningen när det är påkallat av särskilda skäl. När förundersökningen leds av åklagare, får han vid undersökningens verkställande anlita biträde av polismyndigheten. Han får också uppdra åt polisman att vidta en viss åtgärd som hör till förundersökningen, om det är lämpligt med hänsyn till åtgärdens beskaffenhet.¹⁵

Under en förundersökning gäller vid användande av tvångsmedel vad som anges i 24–28 kap. rättegångsbalken, vilket framgår av 23 kap. 16 § rättegångsbalken. Detta innebär att beslut om tvångsmedel skall fattas av rätten, undersökningsledaren, eller åklagaren enligt vad som särskilt anges i respektive kapitel. Vid fara i dröjsmål kan beslut om husrannsakan och kroppsbesiktning fattas av en polisman.

¹³ Se 23 kap. RB 2 § samt prop. 1994/95:23 *Ett effektivare brottmålsförfarande* s. 73.

¹⁴ Se 23 kap. 1 § andra stycket RB.

¹⁵ Se 23 kap. 3 § första och andra styckena RB.

3.5.4 Vem får verkställa ett beslut om tvångsmedel?

Utöver bestämmelserna i 28 kap. 13 § rättegångsbalken om verkställighet av kroppsvisitation och kroppsbesiktning finns det inga formella regler i rättegångsbalken om vem som får verkställa tvångsmedel. Detta får i stället läsas ut av andra bestämmelser. Den grundläggande ramen ges genom bestämmelserna i 23 kap. om behörigheten att genomföra förundersökning, vilket är en uppgift för polismyndighet och åklagare, och en åklagares rätt att anlita biträde vid undersökningen. Härtill kommer att uppgiften att använda våld på samhällets vägnar är något som i allt väsentligt har förbehållits polisen. Eftersom tvångsmedelsanvändning ofta förutsätter att tvång eller våld tillgrips är utgångspunkten att det normalt är polisen som skall verkställa beslut om tvångsmedel.¹⁶

I de fall där Tullverket har rätt att genomföra förundersökning har tullpersonalen i allt väsentligt samma befogenheter som polismän. Enligt lagen (2000:1225) om straff för smuggling, smuglingslagen, gäller vad som sägs i rättegångsbalken om polismans befogenheter att besluta om och att verkställa tvångsmedel för en tulltjänsteman som utför motsvarande uppgifter.

I lagen (1982:395) om Kustbevakningens medverkan vid polisiär övervakning regleras i vilken utsträckning en tjänsteman vid Kustbevakningen får tillgripa tvångsmedel. Enligt 2 § har en sådan tjänsteman samma rätt som en polisman att medta personer till förhör, gripa, företa husrannsakan och verkställa beslag vid brott mot vissa i lagen angivna författningar.

3.5.5 Primärutredning

Enligt 23 kap. 3 § tredje stycket rättegångsbalken får en polisman under vissa förutsättningar vidta vissa utredningsåtgärder innan en förundersökning har inletts. En sådan utredning brukar betecknas primärutredning. Av lagtexten framgår att en polisman härvid får hålla förhör och vidta andra utredningsåtgärder som är av betydelse för utredningen. De utredningsåtgärder som främst kommer i fråga är platsundersökning och sådana förhör med parter och vittnen som kan ske i nära anslutning till att brottet har begåtts.¹⁷ Vid en primärutredning handlar en polisman på eget ansvar och har bl.a.

---

¹⁶ Se Lindberg, Gunnel, *Straffprocessuella tvångsmedel – när och hur får de användas?*, 2005, s. 91.

¹⁷ Se motiven i NJA II 1969 s. 677.

att bestämma om förutsättningarna för ett senare inledande av en förundersökning föreligger. Ett tidigare krav på att bara sådana utredningsåtgärder fick vidtas som inte kunde uppskjutas utan olägenhet togs bort genom en lagändring som trädde i kraft den 1 april 1995. I samband härmed uttalades bl.a. följande.¹⁸

Det bör enligt regeringens uppfattning ses som ett naturligt åliggande för all polispersonal att vidta åtgärder för utredning av brott. Såväl från utredningssynpunkt som för att påskynda förfarandet står mycket att vinna på att möjliga utredningsåtgärder genomförs i nära anslutning till brottet. Särskilt beträffande vardagsbrottslighet, såsom butiksstölder, biltillgrepp, rattfylleri, grov olovlig körning, enklare fall av misshandel och liknande är förhållandena ofta sådana att det är möjligt att praktiskt taget slutföra utredningen direkt på plats. De uppenbarligen stora rationalitetsvinster som ligger i att utredning sker direkt på plats bör givetvis tas tillvara. ---

Det förtjänar att påpekas att bestämmelsen i 23 kap. 3 § tredje stycket inte ger polisman rätt att använda tvångsmedel. Förutsättningarna för tvångsmedelsanvändning är inte reglerade i 23 kap RB utan i 24, 26, 27 och 28 kap. RB. Vidare bör framhållas att polismanns rätt att vidta utredningsåtgärder på eget ansvar endast gäller det absoluta inledningsstadiet av en utredning. Detta framgår av att denna rätt endast finns i det skede då förundersökning inte hunnit inledas, dvs. innan behörig person har informerats.

Av 3 a § förundersökningskungörelsen (1947:948) framgår att en polisman som ingriper mot brott eller annars kommer till platsen för ett brott eller tar upp anmälan skall vidta de utredningsåtgärder som är möjliga, även om förundersökningen inte hunnit inledas. Utredningen skall om möjligt färdigställas direkt på plats och vidtagna åtgärder skall så snart som möjligt anmälas för den som har rätt att leda förundersökning rörande brottet.

3.6 Kroppsbesiktning

3.6.1 Regeringsformens skydd av kroppslig integritet

I 2 kap. regeringsformen finns bestämmelser som syftar till att skydda medborgarna från bl.a. kroppsliga ingrepp från det allmännas sida. Bestämmelserna innebär bl.a. att varje medborgare enligt 2 kap. 6 § regeringsformen mot det allmänna är skyddad mot kroppsliga ingrepp, kroppsvisitation och husrannsakan och

---

¹⁸ Se SFS 1994:1412 och prop. 1994/95:23 s. 78.

liknande ingrepp. Enligt 2 kap. 12 § regeringsformen får dessa grundläggande fri- och rättigheter begränsas endast för att tillgodose ändamål som är godtagbara i ett demokratiskt samhälle och begränsningarna får aldrig gå utöver vad som är nödvändigt. En begränsning av sådana fri- och rättigheter får enbart ske genom lag. Begreppet kroppsbesiktning förekommer inte i regeringsformen. Beträffande begreppet kroppsligt ingrepp sägs i motiven till regeringsformen att det avser främst våld mot människokroppen och att dit hänförs vidare läkarundersökningar, smärre ingrepp som bl.a. blodprovstagning samt liknande företeelser som brukar betecknas med ordet kroppsbesiktning. Om begreppet kroppsvisitation sägs i nämnda motiv att med det avses undersökning av en persons kläder eller något som denne har med sig, t.ex. en handväska.¹⁹

3.6.2 Begreppet kroppsbesiktning

Begreppet kroppsbesiktning fick en ny definition från och med den 1 januari 1994.²⁰ Anledningen härtill var att det juridiska begreppet kroppsbesiktning ansågs vara oklart i rättegångsbalken. Oklarheten bestod i att 28 kap. 12 § rättegångsbalken kunde tolkas så att blodprovstagning och andra undersökningar var egna former av tvångsmedel som fick vidtas i samband med kroppsbesiktning men inte utgjorde kroppsbesiktning. Reglerna om kroppsbesiktning hade i allmänhet tillämpats som om provtagningar och liknande föll utanför begreppet kroppsbesiktning. Bestämmelsen angav således att det *vid* en kroppsbesiktning, om så erfordras, fick tas blodprov och genomföras annan undersökning, som kunde ske utan nämnvärt men. Detta förhållande var inte önskvärt och begreppet kroppsbesiktning ändrades till den definition som nu framgår av 28 kap. 12 § andra stycket rättegångsbalken.

Med kroppsbesiktning avses undersökning av människokroppens yttre och inre samt tagande av prov från människokroppen och undersökning av sådana prov. En kroppsbesiktning får inte utföras så att den undersökte riskerar framtida ohälsa eller skada. Av 28 kap. 12 § rättegångsbalken framgår också att den som skäligen kan misstänkas för ett brott på vilket fängelse kan följa får

---

¹⁹ Se prop. 1975/76:209 s. 147.

²⁰ Se SFS 1993:1408, prop. 1993/94:24 med förslag till ändrade regler om kroppsvisitation och kroppsbesiktning m.m.

kroppsbesiktigas för ändamål som anges i 11 § eller enligt bestämmelserna i 12 a § (avser salivprov). I den omfattning och för det ändamål som anges i 12 b § får också annan person kroppsbesiktigas (avser DNA-analys av salivprov i vissa utrednings-situationer). Det framgår också att den som skall kroppsbesiktigas får hållas kvar för ändamålet upp till sex timmar eller, om det finns synnerliga skäl, ytterligare sex timmar.

I 28 kap. 13 § rättegångsbalken regleras närmare vem som får besluta om kroppsbesiktning och kroppsvisitation samt på vilket sätt sådana åtgärder skall utföras.

28 kap. 13 §

Beträffande kroppsvisitation och kroppsbesiktning skall i tillämpliga delar gälla vad i 3 a §, 4, 8 och 9 §§ är föreskrivet om husrannsakan. Är fara i dröjsmål, får kroppsvisitation och kroppsbesiktning beslutas av polisman.

Förrättning, som är av mera väsentlig omfattning, skall verkställas inomhus och i avskilt rum. Verkställs den av någon annan än en läkare, skall såvitt möjligt ett av förrättningsmannen anmodat trovärdigt vittne närvara. Blodprov får inte tas av någon annan än en läkare eller legitimerad sjuksköterska. Annan mera ingående undersökning får utföras endast av läkare.

Kroppsvisitation eller kroppsbesiktning av en kvinna får inte verkställas eller bevitnas av någon annan än en kvinna, läkare eller legitimerad sjuksköterska. Kroppsvisitation som enbart innebär att föremål som en kvinna har med sig undersöks och kroppsbesiktning som enbart innebär att blodprov eller alkoholutandningsprov eller salivprov tas får dock verkställas och bevitnas av en man.

När bestämmelsen i tredje stycket om att alkoholutandningsprov av en kvinna får tas även av en man infördes uttalades följande i förarbetena.²¹

Den enda åtgärd i form av kroppsbesiktning som en man får utföra på en kvinna är alltjämt tagande av blodprov. Något annat undantag från huvudregeln att kvinnor skall kroppsbesiktigas av kvinnor finns inte. Den ändrade definitionen av begreppet kroppsbesiktning har emellertid viss betydelse i detta sammanhang. Det har bl.a. påtalats att tagande av alkoholutandningsprov numer faller under definitionen av kroppsbesiktning (se prop. 1993/94:24 s 45), vilket eventuellt kan komma att medföra vissa praktiska problem såtillvida att manliga polismän inte skulle kunna ta alkoholutandningsprov på kvinnliga bilförare vid exempelvis trafikkontroller. Möjligen skulle man kunna hävda att regeln i 3 § lagen om alkoholutandningsprov som talar om

²¹ Se prop. 1994/95:124 *Ändringar i kriminalvårdslagstiftningen (anstaltsindelning m.m.)* s. 40–41.

att en polisman får ta alkoholutandningsprov, tar över den generella regleringen i RB. Med en sådan tolkning skulle det alltså vara tillåtet för manliga polismän att ta utandningsprov på kvinnor. Det kan konstateras att rättsläget kan sägas vara behäftat med en viss osäkerhet. Undantaget i RB (avseende blodprov) är snävt formulerat och till sin karaktär uttömmande.

Den lagtekniska lösning som valdes var att göra tillägget om alkoholutandningsprov i 13 §. På så sätt anges vilka former av provtagningar som får ske inom undantaget. Härigenom kom lagtextens lydelse att stämma överens med vad som odiskutabelt gällde innan den 1 januari 1994, dvs. innan alkoholutandningsprov och analys av sådant prov blev definierat som kroppsbesiktning.

Sedan den 1 januari 2006 är även tagande av salivprov för DNA-analys specialreglerat i rättegångsbalken.

3.6.3 Förhållandet mellan lagen (1976:1090) om alkoholutandningsprov och rättegångsbalkens bestämmelser om kroppsbesiktning

Lagen (1976:1090) om alkoholutandningsprov bör ses som ett komplement till den generella regleringen i rättegångsbalken, vilket följer av 28 kap. 15 § rättegångsbalken vari anges att avvikande bestämmelser om bl.a. kroppsbesiktning i lag eller författning gäller före rättegångsbalkens regler.

Lagen (1976:1090) om alkoholutandningsprov ställer mindre stränga krav än rättegångsbalkens regler i vissa avseenden. Det gäller bl.a. bestämmelsen i lagens 2 §, i vilken fastslås den rättsliga grunden för att ta rutinmässiga sållningsprov på förare av motordrivna fordon och maskindrivna spårfordon på järnväg, tunnelbana eller spårväg. Bestämmelsen i lagens 3 § är också en mindre sträng bestämmelse än vad som gäller enligt rättegångsbalken eftersom ett blodprov enligt den bestämmelsen får tas på den som vägrar att medverka till ett alkoholutandningsprov även om inte förutsättningarna i 28 kap. 12 § rättegångsbalken är uppfyllda, t.ex. om det inte finns någon konkret brottsmisstanke eller om misstanken avser ett brott med en straffskala som inte uppgår till kraven i den bestämmelsen.²²

---

²² Se bl.a. Lindberg, Gunnel, a.a. s. 588.

3.6.4 Förhållandet mellan lagen (1999:216) om ögonundersökning vid vissa brott i trafiken och rättegångsbalkens bestämmelser om kroppsbesiktning

Lagen (1999:216) om ögonundersökning vid vissa brott i trafiken är i likhet med lagen (1976:1090) om alkoholutandningsprov ett komplement till rättegångsbalkens bestämmelser. Den innehåller också mindre stränga krav för att en ögonundersökning skall få göras än de krav som rättegångsbalken ställer upp för att kroppsbesiktning skall få ske.

Ögonundersökning får göras på en förare av ett motordrivet fordon eller ett maskindrivet spårfordon på järnväg, tunnelbana eller spårväg som kan misstänkas för brott enligt 4 § trafikbrottslagen brott mot 30 § lagen (1990:1157) om säkerhet vid tunnelbana och spårväg, 10 kap. 2 § järnvägslagen (2004:519) och för något annat brott på vilket fängelse kan följa om brottet har begåtts i samband med förandet av fordonet. En förutsättning för att genomföra provet är att undersökningen kan ha betydelse för utredningen av brottet. I fråga om rattfylleribrott och de andra brott som räknas upp har undersökningen betydelse för utredningen särskilt i de fall där det finns yttre tecken på påverkan men där ett alkoholutandningsprov har gett negativt resultat.

Ögonundersökning får alltså företas på den som *kan misstänkas* för vissa brott begångna vid förande av fordon. I förhållande till reglerna i 28 kap. rättegångsbalken är graden av misstanke för beslut om ögonundersökning således lägre, men sådan undersökning får i gengäld bara beslutas vid de i lagen angivna brotts typerna.²³

I motsats till lagen (1976:1090) om alkoholutandningsprov ger inte lagen (1999:216) om ögonundersökning vid vissa brott i trafiken rätt till rutinmässiga prov. Denna lag inskränker inte möjligheterna att besluta om ögonundersökning med stöd av 28 kap. 12 § rättegångsbalken. Sådana ögonundersökningar används bl.a. vid misstanke om eget bruk av narkotika.

Blodprov som tas i en situation då en ögonundersökning har lett till en skäligen misstanke om drograttfylleribrott är en kroppsbesiktning och beslut av en förundersökningsledare krävs för att blodprovet skall få tas.

---

²³ Se Lindberg, Gunnel, a.a. s. 590–591.

3.6.5 Tillämpningen i praktiken

Av uppgifter som utredningen har inhämtat genom Rikspolisstyrelsen och genom polismyndigheter tillämpas bestämmelserna om alkoholutandningsprov på följande sätt. Ett sållningsprov tas av en polis på eget ansvar enligt 2 § i lagen (1976:1090) om alkoholutandningsprov.

För det fall ett sållningsprov visar att personen har en alkoholkoncentration i utandningsluften som överstiger det fastställda gränsvärdet uppkommer skälig misstanke om brott. Ett formellt beslut av en förundersökningsledare om att inleda en förundersökning måste då fattas innan ett bevisprov får tas.

Ett bevisprov tas med användning av en Evidenzer. Efter provtagningen skriver instrumentet ut resultatet på en särskild blankett där det också finns utrymme för att fylla i uppgifter från den misstänkte. I de flesta fall färdigställs utredningen redan i samband med provtagningen.

Utvecklingen går mot att polisfordon i allt större omfattning utrustas med portabla bevisinstrument för att bevisprovet skall kunna tas ute på fältet. I de fall den som har visat ett positivt resultat i sållningsprovet tas med till en polisstation för att där genomföra bevisprovet på den stationära utrustningen, finns det en person med förundersökningsledarbefogenheter (stationsbefälet) på plats och han eller hon tar då ett formellt beslut om att inleda en förundersökning och att bevisprovet skall genomföras. Reglernas utformning innebär att fördelarna med de portabla bevisinstrumenten inte helt får genomslag på grund av att polismannen på fältet inte alltid själv får fatta beslut om att ta bevisprov. En polisman som efter ett positivt sållningsprov avser att ta ett bevisprov på en person måste först kontakta förundersökningsledare för att denne skall besluta om att inleda förundersökning samt att bevisprov får tas. Delegation att fatta beslut om att inleda förundersökning och att ta bevisprov förekommer också.

När det gäller ögonundersökning enligt lagen (1999:216) om ögonundersökning vid vissa brott i trafiken inställer sig inte samma problem eftersom en sådan undersökning inte är att anse som ett inledande av en förundersökning eftersom bevisläget angående misstanke om brott vanligen inte är tillräckligt klart på det stadiet. Ett beslut om blodprov måste dock fattas av en förundersökningsledare.

3.7 Utgångspunkter för nya regler

Följande utgångspunkter finner utredningen måste beaktas vid förslag till nya bestämmelser.

- När ett sållningsprov visar att alkoholkoncentrationen överstiger ett visst gränsvärde uppstår en skälig misstanke om trafiknykterhetsbrott och en förundersökning skall inledas.
- För att inleda förundersökning och ta bevisprov krävs beslut av förundersökningsledare.
- Ett effektivt system vid en eventuell utvidgning av möjligheterna för andra än polismän att ta alkoholutandningsprov förutsätter att så mycket som möjligt av utredningsförfarandet kan ske direkt i anslutning till brottet och utan att ärendet måste överlämnas till någon annan.
- Ett beslut om att göra en ögonundersökning enligt lagen (1999:216) om ögonundersökning vid vissa brott i trafiken kräver inte att en förundersökning inleds. Primärutredningsåtgärder kan vidtas i anslutning till en sådan undersökning.
- Ett beslut om att ta ett blodprov på den som är skäligen misstänkt för drograttfylleri kräver beslut av förundersökningsledare om att inleda förundersökning.

4 Tullverkets verksamhet

4.1 Allmänt

Tullverket är central förvaltningsmyndighet för tullfrågor. I Tullverkets verksamhet ingår dels att effektivt fastställa och uppbära tullar, mervärdesskatt och andra skatter samt avgifter för att en riktig uppbörd skall kunna säkerställas, dels övervakning och kontroll samt viss utrednings- och åklagarverksamhet avseende in- och utförsel av varor till och från utlandet.¹ Tullverkets kärnverksamhet kan delas upp i fiskal verksamhet och brottsbekämpande verksamhet.

4.2 Övervakning och kontroll

Tullverket har befogenhet att utöva varukontroll både vid yttre gräns, dvs. en gräns mot ett land som inte tillhör EU, tredje land, och vid inre gräns, dvs. en gräns mot ett annat EU-land. Sveriges gräns mot Norge är en s.k. yttre gräns. Hamnar och flygplatser intar en särställning eftersom de kan utgöra både yttre och inre gräns. Tullverkets befogenheter att utföra varukontroller är vidare vid yttre gräns än vid inre gräns till följd av EG-fördragets bestämmelser om bl.a. fri rörlighet för varor. Tullagen (2000:1281) reglerar tillsammans med Tullkodexen² kontrollen vid yttre gräns och lagen (1996:701) om Tullverkets befogenheter vid Sveriges gräns mot ett annat land inom Europeiska gemenskapen, inregränslagen, reglerar kontrollen vid inre gräns.

---

¹ Se 1 och 2 §§ förordningen (1991:1524) med instruktion för Tullverket.

² Se rådets förordning (EEG) nr 2913/92 samt kommissionens förordning (EEG) nr 2454/93, tillämpningskodexen.

4.3 Kontroll vid yttre gräns

Tullagen (2000:1281) och Tullkodexen innehåller den grundläggande regleringen avseende export och import av varor till och från tredje land, t.ex. anmälnings- och deklarationsskyldighet, tulluppbörd och transitering. Tullagen (2000:1281) innehåller bl.a. bestämmelser om vilka kontrollåtgärder och tvångsmedel som Tullverket får vidta för att möjliggöra övervakning och kontroll av import och export av varor.

Tullagen (2000:1281) ger Tullverket befogenhet att utföra kontroller på tillfälliga varulager och tullager, frizoner och frilager samt områden på flygplatser och bangårdar där varor som står under tullövervakning förvaras. Sådana tullförfaranden förekommer enbart vid handel med tredje land och inte vid handel mellan EU-länder.

I tullagen (2000:1281) finns bl.a. en bestämmelse (6 kap. 6 § första stycket) som innebär att Tullverket får preja ett fartyg inom det svenska tullområdet om det behövs för att möjliggöra Tullverkets övervakning och kontroll av import och export av varor. Det finns också en bestämmelse (6 kap. 7 § första stycket) som anger att förare eller befälhavare på transportmedel som står under tullövervakning är skyldig att stanna på anmaning av tulltjänsteman. Polisen och Kustbevakningen skall medverka i övervaknings- och kontrollverksamheten enligt tullagen (2000:1281). Vid sådan medverkan gäller bl.a. 6 kap. 6 och 7 §§ tullagen (2000:1281) vilket framgår av 6 kap. 20 § samma lag.

4.4 Kontroll vid inre gräns

För kontroll av in- och utförselrestriktioner avseende inre gräns gäller inregränslagens bestämmelser. Den varukontroll som sker enligt denna lag har vissa inskränkningar jämfört med tullagen (2000:1281). Vid yttre gräns kan Tullverket genomföra systematiska kontroller och stickprovskontroller, vilket i och för sig i praktiken inte förekommer. Vid inre gräns får Tullverkets varukontroller inte utformas på sådant sätt, att urvalet av vad och vem som skall kontrolleras sker slumpmässigt. Endast selektiva kontroller är tillåtna vid inre gräns. Varukontrollens syfte är att förhindra att varor som omfattas av inregränslagen förs in eller ut ur landet i strid med de in- och utförselinstruktioner vilka gäller för

respektive vara. Enligt 5 § inregränslagen gäller att var och en är skyldig att stanna på en tulltjänstemans anmaning och att en sådan anmaning får ges den som i omedelbart samband med inresa till Sverige från ett annat EU-land eller vid utresa från Sverige till ett sådant land befinner sig i omedelbar närhet av gränspassage, om det behövs för att möjliggöra en kontroll av eventuell införsel av varor som omfattas av förbud eller anmälningsskyldighet eller deklarationsskyldighet. Den som anträffas i trakterna invid Sveriges landgräns eller inom flygplats eller annat område som har direkt trafikförbindelse med ett annat EU-land får också anmanas att stanna om det finns anledning anta att han eller hon medför en vara som omfattas av anmälningsskyldighet och sådan inte har fullgjorts. Även i kontrollen vid inre gräns är polisen och Kustbevakningen skyldiga att medverka i kontrollverksamheten enligt 12 § inregränslagen.

Gemensamt för bestämmelserna i tullagen (2000:1281) och inregränslagen är att de tillämpas i övervaknings- och kontrollverksamhet utan att det finns någon misstanke om brott.

4.5 Tullverkets brottsbekämpande verksamhet

Den legala grunden för Tullverkets brottsbekämpande verksamhet finns i lagen (2000:1225) om straff för smuggling, smugglingslagen. Om det vid en reguljär tullkontroll uppkommer en misstanke om brott blir dessa bestämmelser tillämpliga. Smugglingslagen är uppbyggd så att den straffsanktionerar en rad in- och utförselbestämmelser som finns i andra författningar. Den innehåller straffbestämmelser för all in- och utförsel som görs i strid med något förbud mot eller villkor för in- eller utförsel. Smugglingslagen innehåller också bestämmelser om vilka befogenheter som tillkommer bl.a. tulltjänstemän vid misstanke om brott. Det senare är av intresse för utredningens uppdrag.

4.1.1 Inledande av förundersökning

Av 19 § första stycket smugglingslagen framgår att Tullverket får fatta beslut om att inleda förundersökning enligt 23 kap. rättegångsbalken avseende brott enligt smugglingslagen eller enligt de lagar som anges i 1 § andra stycket, nämligen för vissa terrorist-

brott enligt lagen (2003:148) om straff för terroristbrott samt för vissa brott mot narkotikastrafflagen (1968:64), och för brott mot lagen (1960:419) om förbud i vissa fall mot införsel av spritdrycker, lagen (1996:701) om Tullverkets befogenheter vid Sveriges gräns mot ett annat land inom Europeiska unionen, lagen (1998:506) om punktskattekontroll av transporter m.m. av alkoholvaror, tobaksvaror och mineraloljeprodukter, lagen (2000:1064) om kontroll av produkter med dubbla användningsområden och av tekniskt bistånd, tullagen (2000:1281) samt lagen (2004:228) om beskattning av viss privatinförsel av tobaksvaror. De befogenheter och skyldigheter som undersökningsledaren har enligt rättegångsbalken gäller i sådant fall Tullverket, som skall förordna särskilda befattningshavare att fullgöra dessa uppgifter.

Av 19 § andra stycket smugglingslagen framgår att om saken inte är av enkel beskaffenhet skall ledningen av förundersökningen övertas av åklagare så snart någon skäligen kan misstänkas för brottet. Åklagaren skall även annars överta ledningen när detta är påkallat av särskilda skäl. Av tredje stycket framgår bl.a. att när förundersökningen inleds av åklagare får denna anlita biträde av Tullverket. Det skall noteras att det endast är Tullverket och inte Kustbevakningen som får inleda förundersökning enligt denna bestämmelse. I förarbetena till bestämmelsen uttalades bl.a. att tillämpningsområdet för de nämnda befogenheterna i praktiken är begränsat. Det beror dels på att förundersökningen skall överlämnas till åklagare om saken inte är av enkel beskaffenhet eller när det är påkallat av särskilda skäl. Detta avgörs från fall till fall. Aspekter som påverkar bedömningen är t.ex. hur den tilltalade ställer sig till misstankarna, hur omfattande utredningsåtgärder som kan återstå och behovet av att använda tvångsmedel.

En annan begränsande faktor som nämns i förarbetena är att i de fall förundersökning gäller en person som inte har fyllt 18 år och lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser för unga lagöverträdare är tillämplig, skall en åklagare vara förundersökningsledare i vissa fall. En ytterligare faktor är att Tullverkets åtalsrätt, vilket regleras i 32 § smugglingslagen, är begränsad till att gälla bötesmål. Enligt denna paragraf har de s.k. tullåklagarna (särskilt förordnade befattningshavare vid Tullverket) rätt att åtala och besluta om förverkande i huvudsakligen samma brott som 19 § ger möjlighet att inleda förundersökning i, bortsett från brott enligt narkotikastrafflagen och enligt lagen om straff för vissa terroristbrott. Åtalsbefogenheten är begränsad till brott där det är uppenbart att

brottets straffvärde svarar mot böter och brottet inte skall föranleda någon annan påföljd. En tullåklagare får väcka åtal för ett brott som har fängelse i straffskalan men bara i ett sådant fall då det är uppenbart att brottet i fråga inte föranleder annat än böter.³

Primärutredningsåtgärder

En tulltjänsteman har liksom en kustbevakningstjänsteman samma befogenheter som en polisman att hålla förhör enligt 23 kap. 3 § tredje stycket och vidta andra utredningsåtgärder som är av betydelse för utredningen innan förundersökningen hunnit inledas s.k. primärutredningsåtgärder. Detta framgår av 20 § smugglingslagen.

4.1.2 Tvångsmedel

En tulltjänsteman och en kustbevakningstjänsteman har i den brottsutredande verksamheten i stort sätt samma befogenheter som en polisman. Befogenheterna framgår av 20–22, 26–28 §§ smugglingslagen och gäller brott som anges i 1 § andra stycket smugglingslagen. Det innebär bl.a. följande.

Tulltjänstemän och kustbevakningstjänstemän får ålägga någon att följa med till förhör och ta med någon till förhör enligt 23 kap. 8 § rättegångsbalken, gripa den som misstänks för brott jämlikt 24 kap. 7 § första stycket rättegångsbalken, ta egendom i beslag jämlikt 27 kap. 4 § rättegångsbalken samt även i andra fall ta egendom i beslag om det skäligen kan antas att egendomen kommer att bli förverkad på grund av brott, göra husrannsakan jämlikt 28 kap. 5 § rättegångsbalken utan förordnande enligt 28 kap. 4 § rättegångsbalken och besluta om kroppsvisitation och kroppsbesiktning jämlikt 28 kap. 13 § rättegångsbalken utan förordnande enligt 28 kap. 4 och 13 §§ rättegångsbalken.

För ett beslut om kroppsbesiktning och kroppsvisitation krävs att personen skäligen kan misstänkas för ett brott som kan leda till fängelse. Bestämmelsen är inte knuten till en persons in- eller utresa, vare sig tidsmässigt eller geografiskt. Som exempel på fall då det kan bli aktuellt att tillämpa bestämmelsen, kan nämnas att en person behöver kroppsvisiteras i anslutning till en husrannsakan på ett tillfälligt lager eller ett tullager. Vidare kan det bli aktuellt, då

---

³ Se prop. 1999/2000:124 *En ny smugglingslag m.m.* s. 157–159 och 179.

personer, som inte är resande men som misstänks ha köpt insmugglade varor, påträffas på eller i närheten av ett fartyg där försäljningen antas ha skett. Det kan exempelvis gälla personer, som besöker ett fartyg i hamn eller ett fartyg till havs.

I 27 § andra stycket smugglingslagen ges tjänsteman vid Tullverket och Kustbevakningen befogenhet att företa kroppsvisitation och ytlig kroppsbesiktning samt ta urinprov, avseende en person som i omedelbart samband med inresa till eller utresa från landet uppehåller sig i gränsområde eller motsvarande. Nämda åtgärder får vidtas om det föreligger anledning att anta att personen har med sig egendom som kan tas i beslag enligt smugglingslagen eller enligt 12 § tredje stycket narkotikastrafflagen (1968:64).

Av 28 § smugglingslagen framgår att Tullverket också kan besluta om kroppsvisitation av varje resande som med ett visst transportmedel eller under en viss kortare tidsrymd kommer till eller avreser från en viss angiven gräns- eller kustort eller annan plats som har förbindelse med utlandet, s.k. särskild kontroll.

Beslut om användning av tvångsmedel får enligt 30 § fattas endast av en tjänsteman vid Tullverket eller Kustbevakningen, som innehar befattning som är förenad med sådan befogenhet och som har genomgått erforderlig utbildning för ändamålet. I förarbetena till den bestämmelsen uttalades bl.a. att befogenheterna inskränktes till att gälla enbart de befattningshavare som innehar en befattning som är förenad med en sådan befogenhet och som hunnit genomgå den utbildning som behövs för att kunna utföra befogenheterna. Verksledningarna får besluta om vilken utbildning som skall krävas.⁴

4.6 Hur utövas kontrollen i praktiken?

Det finns olika personalkategorier med varierande utbildning och bakgrund inom Tullverket. De som utför gränsskyddskontroller har, utöver gymnasiekompetens, som lägst en ettårig utbildning inom Tullverket som innehåller både teori och praktik. I denna utbildning ingår bl.a. ingående information om narkotiska preparat och dess verkningar.

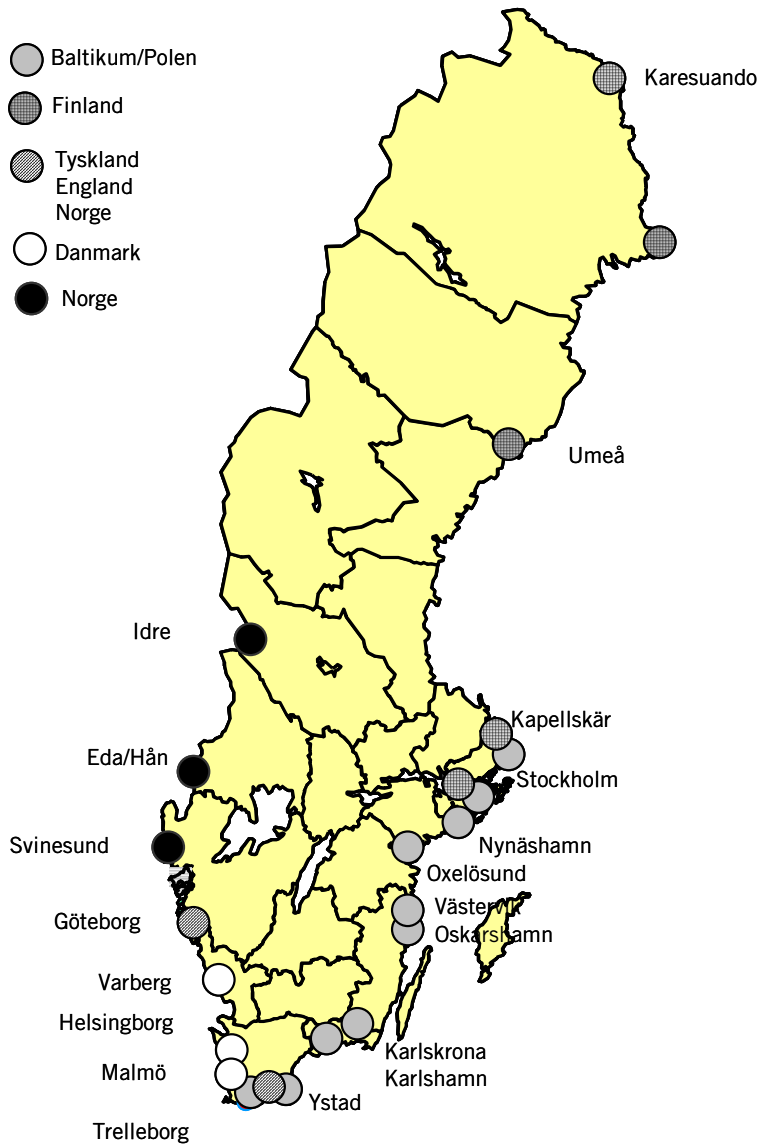
Tullverkets verksamhet bedrivs vid landgränserna mot Norge och Finland, på flygplatserna, i hamnarna och inne i landet vid tillsynsverksamheten enligt tullagen (2000:1281) och vid

---

⁴ Se prop. 1999/2000:124 s. 177.

brottsmisstanke enligt smugglingslagen. Det finns mobila team som arbetar på dessa platser. Nedanstående karta visar gränser och hamnar med tullnärvaro. Bl.a. kontrolleras resanden med bilfärjor i angivna hamnar.

Figur 4.1 Gränser inklusive hamnar där Tullverket gör gränskontroller

Källa: Tullverket.

5 Kustbevakningens verksamhet

5.1 Kustbevakningen

5.1.1 Allmänt

Kustbevakningens verksamhet framgår av förordningen (2005:742) med instruktion för Kustbevakningen. Kustbevakningen är en civil myndighet under Forsvarsdepartementets ansvarsområde. Myndighetens uppgifter kan indelas i områdena sjöövervakning och räddningstjänst. Kustbevakningen är en utpräglad samverkansmyndighet och har kontaktytor med både nationella och internationella organ.

5.1.2 Sjöövervakning

Kustbevakningen har enligt 1 § i sin instruktion till uppgift att bedriva sjöövervakning. Med sjöövervakning avses enligt 2–7 §§ att ansvara för eller bistå andra myndigheter med övervakning, brottsbekämpande verksamhet samt kontroll och tillsyn. Detta innebär att Kustbevakningen skall

- förebygga störningar av ordningen i sjötrafiken genom övervakning,
- förhindra och upptäcka brottslig verksamhet i enlighet med särskilda föreskrifter och
- ingripa vid misstanke om brott samt utreda eller bistå med utredning av brott och beivra brott.

Kustbevakningen skall också utreda och besluta i ärenden om vattenföroreningsavgift (3 § i instruktionen).

I den utsträckning det följer av föreskrifter och i förekommande fall efter överenskommelse med annan myndighet skall Kustbevakningen bedriva tillsyns- och kontrollverksamhet i fråga om bl.a.

1. sjötrafik och sjösäkerhet, innefattande lastsäkring och transport av farligt gods,
2. fartygs registrering och identifiering,
3. personers inresa i, utreda från och vistelse i Sverige,
4. in- och utförelse av varor,
5. fiske och därtill anknuten verksamhet,
6. jakt och annat ianspråkstagande av naturresurser,
7. skydd av miljö- och naturvårdsintressen, och
8. skyddsobjekt, militära skyddsområden och tillträde för utländska statsfartyg.

Genom föreskrifter i utlännings- och tullagstiftningen har Kustbevakningen givits ett självständigt ansvar för att utöva kontroll av sjötrafiken omfattande både in- och utresekontroll av varor och in- och utresekontroll samt inre utlänningskontroll.

Kustbevakningen skall bl.a. också utöva tillsyn över svensk kontinentalsockel, vara kontaktpunkt för sjötrafiken i frågor om förhandsanmälningar enligt föreskrifter om gränskontroll avseende personer och enligt överenskommelse med annan myndighet, bedriva övervakning av fisket enligt vissa konventioner och internationella överenskommelser samt ansvara för Sveriges del av vissa kontrollåtgärder som EU genomför till sjöss.

Inom sjöövervakningsområdet skall Kustbevakningen också samordna de civila behoven av sjöövervakning och förmedla civil sjöinformation till berörda myndigheter (10 § i instruktionen).

5.1.3 Räddningstjänst

I enlighet med särskilda instruktioner skall Kustbevakningen ansvara för miljöräddningstjänsten till sjöss samt på anmodan av räddningsledare delta i sjöräddningstjänst (8 § i instruktionen). Kustbevakningen får vid sjöräddningstjänst också begära bistånd och lämna bistånd till utländska myndigheter vid sjöräddningsinsatser (9 § i instruktionen).

5.1.4 Kustbevakningens geografiska verksamhetsområde

Kustbevakningen har ett i stort sett samlat ansvar för frågor som rör myndighetsutövning till sjöss och är den enda civila myndigheten med kapacitet att agera till sjöss längs hela den svenska kuststräckan. Det geografiska verksamhetsområdet består av svensk ekonomisk zon samt svenskt territorialhav och inre vatten såvitt detta omfattar kustvatten och skärgårdsområden jämte Vänern, Mälaren och, vid miljöräddningstjänst, Vättern.

Verksamheten utövas också i viss utsträckning på land. t.ex. i hamnar, på stränder och öar samt på kobbar och skär.

När det gäller Kustbevakningens tillsyn över transport av farligt gods kommer även den verksamheten att utövas i hamnar, se nedan avsnitt 5.2.4.

Kustbevakningen bistår regelmässigt dels Sjöfartsverket i sjöräddningen, dels polismyndigheterna vid efterforskning av försvunna personer och i andra fall. Kustbevakningen är den enda myndigheten med polisiära befogenheter i den ekonomiska zonen.

5.2 Polisiära befogenheter för Kustbevakningen

5.2.1 Allmänt

Lagen (1982:395) om Kustbevakningens medverkan vid polisiär övervakning, LKP, innehåller en uppräknning av rättsområden som faller in under Kustbevakningens polisiära ansvar. Av 1 § LKP framgår att Kustbevakningen skall bedriva polisiär övervakning för att förhindra brott mot föreskrifter i lagar och andra författningar som i stort sett motsvaras av det område inom vilket myndigheten bedriver kontroll och tillsyn. LKP är tillämplig när Kustbevakningen bedriver övervakning till havs, i kustvatten, i Vänern och Mälaren samt i den ekonomiska zonen för att förhindra brott mot föreskrifter i lagar och andra författningar som gäller bl.a. följande områden: jakt, fiske, trafikregler och säkerhetsanordningar för sjötrafiken, åtgärder mot vattenförorening från fartyg, fartygs registrering och identifiering och utlänningars inresa till och utresa från eller vistelse i Sverige.

LKP ger tillsammans med den tillhörande förordningen (1983:124) om Kustbevakningens medverkan vid polisiär övervakning ett ansvar att på eget initiativ ingripa på dessa områden.

Om det föreligger misstanke om att brott har begåtts mot någon av de föreskrifter som är särskilt angivna i lagen, har en kustbevakningstjänsteman samma befogenheter som tillkommer en polisman att

- hålla förhör och vidta annan åtgärd med stöd av 23 kap. 3 § tredje stycket rättegångsbalken, s.k. primärutredningsåtgärder,
- ta med någon till förhör med stöd av 23 kap. 8 § rättegångsbalken,
- gripa någon med stöd av 24 kap. 7 § första stycket rättegångsbalken samt
- företa husrannsakan med stöd av 28 kap. 5 § rättegångsbalken, om åtgärden har till syfte att eftersöka den som skall gripas eller att verkställa beslag, se 2 § LKP.

En tjänsteman vid Kustbevakningen har vidare samma rätt som en polisman att avvisa, avlägsna eller omhänderta den som genom sitt uppträdande i sjötrafiken stör ordningen eller utgör en omedelbar fara för denna (3 § LKP). Tjänstemannen kan även stoppa, visitera och inbringa fartyg till svensk hamn, om det är uppenbart att en sådan åtgärd behövs för att bl.a. ovan angivna befogenheter skall kunna utövas (4 § LKP). Vid förundersökning om brott som anges i 1 § får åklagare och polis anlita biträde av Kustbevakningen samt uppdra åt kustbevakningstjänsteman att vidta de särskilda åtgärder som behövs för undersökningen, om det är lämpligt med hänsyn till omständigheterna (7 § LKP).

De angivna befogenheterna får utövas endast i omedelbar anslutning till den gärning som föranleder åtgärden och endast av tjänstemän vid Kustbevakningen som uppfyller de villkor regeringen eller den myndighet regeringen bestämmer föreskriver i fråga om tjänsteställning, utbildning och erfarenhet eller i annat avseende (5 och 6 §§ LKP). Med hänsyn till de särskilda förhållanden som råder vid sjöövervakning kan dock denna begränsning i tiden inte tolkas alltför restriktivt. Vilka tjänstemän som får utöva befogenheterna framgår av 2 § förordningen (1983:124) om Kustbevakningens medverkan vid polisiär övervakning. Samtliga åtgärder skall skyndsamt anmälas till polismyndighet (9 §) för att ärendet därefter skall övertas av polisen.

Som redogjorts för i avsnitt 4 om Tullverket har en kustbevakningstjänsteman enligt smuglingslagen samma befogenheter att

förhöra, gripa, utföra kroppsbesiktning samt i övrigt använda tvångsmedel som en tulltjänsteman har.

5.2.2 Rätt att inleda förundersökning

Enligt 11 kap. 4 § lagen (1980:424) om åtgärder mot förorening från fartyg, vattenföroreningslagen, får Kustbevakningen bl.a. inleda förundersökning för brott avseende olagliga utsläpp av olja och andra skadliga ämnen. De befogenheter och skyldigheter som förundersökningsledare har enligt rättegångsbalken gäller i ett sådant fall för Kustbevakningen. Särskilda befattningshavare förordnas av Kustbevakningen för att fullgöra sådana arbetsuppgifter. Åklagaren skall ta över ledningen av förundersökningen så snart någon skäligen kan misstänkas för brottet. Åklagaren skall också i andra fall överta ledningen av förundersökningen när det är påkallat av särskilda skäl. Kustbevakningstjänsteman har också samma befogenhet som en polisman har att gripa den som misstänks för sådant brott, ta föremål i beslag samt företa husrannsakan med anledning av sådant brott, se 11 kap. 5–7 §§ vattenföroreningslagen.

Av 11 kap. 17 § vattenföroreningslagen framgår att vad som sägs i 6 och 8 §§ LKP även gäller vid tillämpningen av 11 kap. vattenföroreningslagen. Det innebär bl.a. att endast en tjänsteman vid Kustbevakningen som uppfyller de krav regeringen eller den myndighet regeringen bestämmer föreskriver i fråga om tjänsteställning, utbildning och erfarenhet får utöva befogenheterna i 11 kap. och att en kustbevakningstjänsteman för att verkställa en åtgärd inte får använda strängare medel än förhållandena kräver och att våldsanvändning i möjligaste mån skall undvikas.

5.2.3 Befogenhet att förelägga ordningsbot

Kustbevakningen har från och med den 1 april 2006 fått behörighet att utfärda föreläggande av ordningsbot genom ett tillägg i 48 kap. 20 § rättegångsbalken.¹

I förarbetena uttalas bl.a. att brottsbekämpningen i första hand är en uppgift för polis och åklagare men att det vid andra myndigheter än dessa finns vissa personalkategorier som inom sina

---

¹ SFS 2006:83, prop. 2005/06:33 *En möjlighet för Kustbevakningen att förelägga ordningsbot.*

områden har ansetts besitta en sådan kompetens att de har getts befogenheter inom den brottsbekämpande verksamheten. Det gäller t.ex. tulltjänstemän som får vidta både brottsutredande åtgärder och utfärda ordningsbot. Av de överträdelser som Kustbevakningen rapporterar till polisen utgör ca 90 procent sådana som kan beivras genom föreläggande av ordningsbot. Som exempel kan nämnas överträdelser av fartbegränsning, bristande lanternföring och andra brott mot sjötrafikförordningen (1986:300).

Vidare anges i förarbetena att en utvidgning av behörigheten för annan än polis måste ske med viss försiktighet och att befogenheten endast bör omfatta brott som är vanligt förekommande inom myndighetens verksamhetsområde inom vilket det redan finns kompetens hos myndigheten. Samma krav bör gälla för att utfärda ordningsbot som gäller för andra tvångsåtgärder, nämligen att endast anställda vid Kustbevakningen som uppfyller vissa föreskrivna krav i fråga om tjänsteställning eller utbildning skall få utfärda ordningsbot.²

5.2.4 Tillsyn över transport av farligt gods

Kustbevakningen kommer från och med den 1 juli 2006 att ha tillsynsmandat avseende transport av farligt gods i hamnar. Tillsynsansvaret regleras bl.a. i en ny lag och en ny förordning om transport av farligt gods.³

De nya reglerna innebär att Kustbevakningen tar över viss del av det tillsynsansvar som nu Tullverket har och får ansvar för tillsyn över såväl utgående som inkommande transporter av farligt gods i hamnar, oavsett med vilket transportmedel godset färdas. Tillsynsansvaret för transport av farligt gods i övrigt är delat på olika myndigheter.

De straffrättsliga tvångsmedel som tillkommer Kustbevakning enligt LKP blir gällande även vid de utökade befogenheterna enligt den nya lagen om transport av farligt gods. Därutöver innehåller den nya lagen vissa ytterligare bestämmelser om befogenheter för Kustbevakningen.

Kustbevakningen skall i denna verksamhet bl.a. få befogenhet att stoppa fordon för kontroll samt hindra fortsatt transport från

---

² Se prop. 2005/06:33 s. 9–11.

³ Se prop. 2005/06:51 *Transport av farligt gods*, rskr. 2005/2006:170.

hamnar (13 § första stycket i den nya lagen om transport av farligt gods). I förarbetena anges att möjligheten att stoppa ett fordon är kopplat till behovet av att utöva tillsyn och att den enbart kan utövas inom myndighetens tillsynsområde.⁴ Kustbevakningen får också tillträde till transportmedel, förpackningar och andra transportanordningar (13 § första stycket i den nya lagen om transport av farligt gods).

Beträffande definitionen av hamn, där Kustbevakningens befogenheter skall gälla, sägs bl.a. följande i förarbetena.

En hamns område omfattar allmänt sett såväl land- som vattenområden. Några klart fastställda gränser för varje enskild hamn finns emellertid inte, eftersom det inte finns några bestämmelser som reglerar vad en hamn är. En hamns landområde är beroende av bl.a. dess verksamhet och yttre förutsättningar. Hamnens yttersta landgräns får avgöras från fall till fall. Därvid kan viss vägledning sökas i andra sammanhang där gränser angetts, t.ex. i planläggningsbeslut, i s.k. hamnförordningar eller genom fysiska markeringar.⁵

---

⁴ Se prop. 2005/06:51 s. 79.

⁵ Se prop. 2005/06:51 s. 83.

6 Bilinspektörernas verksamhet

6.1 Allmänt

Bestämmelser om bilinspektörer finns i fordonslagen (2002:574). Av 3 § fordonslagen (2002:574) framgår att med bilinspektör avses den som har anställning som bilinspektör hos en polismyndighet eller hos Rikspolisstyrelsen. En bilinspektör har olika arbetsuppgifter som syftar till att bl.a. kontrollera fordons funktion, utrustning, last m.m.

Det finns ett sextiotal bilinspektörer i Sverige. I genomsnitt finns det ca tre bilinspektörer på varje polismyndighet (21 stycken polismyndigheter). En bilinspektör är utbildad fordonsingenjör och har därefter gått en 4–5 veckors utbildning på polishögskolan som innebär att bilinspektören i vissa delar får samma utbildning som en polisman, t.ex. när det gäller att stoppa ett fordon.

6.2 Befogenheter för en bilinspektör

En bilinspektör har vissa befogenheter vid en s.k. flygande inspektion.

Av 2 kap. 10 § fordonslagen (2002:574) framgår att en flygande inspektion sker för att kontrollera att ett fordon som anträffas i trafik inte i otillåten grad avviker från föreskrivna krav på beskaffenhet och utrustning och att det inte i övrigt avviker från det godkända utförandet och att det uppfyller föreskrivna krav till skydd för liv och hälsa. En flygande inspektion får även ske av ett fordon som påträffas under sådana omständigheter att det finns anledning att anta att det i nära anslutning till anträffandet har använts i trafik. En flygande inspektion av fordon som används i yrkesmässig trafik får också ske i företagens lokaler eller liknande eller på ett område i anslutning till dessa. En flygande inspektion skall utföras av en polisman eller en bilinspektör som har

förordnats av Rikspolisstyrelsen. Den som utför inspektionen får biträdas av en tekniker som har förordnats av Rikspolisstyrelsen.

En bilinspektör har befogenhet att påpeka brister för fordonsförare och meddela körförbud om bristerna är så stora att fordonet inte kan användas utan uppenbar fara för trafiksäkerheten. En bilinspektör kan också meddela förelägganden om att avhjälpa vissa vid inspektionen konstaterade brister på fordonet.¹

Enligt fordonskungörelsen (1972:595) som föregick fordonslagen (2002:574) hade en bilinspektör inte rätt att stoppa ett fordon själv. Det innebar att en bilinspektör inte kunde utföra en flygande inspektion på egen hand utan alltid arbetade tillsammans med en polisman. Genom fordonslagen (2002:574) fick bilinspektörerna befogenhet att själva stoppa ett fordon och genomföra flygande inspektioner. Detta möjliggjorde effektiviseringar i användningen av de polisiära resurserna vid fordonskontroller på väg.² Genom den nya bestämmelsen är det inte längre nödvändigt att en polisman finns på plats tillsammans med en bilinspektör utan en bilinspektör får agera självständigt och genomföra flygande inspektioner. En bilinspektör har ingen rätt att bruka våld för att stoppa ett fordon. Denna rätt tillkommer enbart polisman enligt polislagen (1984:387).

6.3 Hur går det till i praktiken?

Av uppgifter som utredningen har inhämtat arbetar en bilinspektör sällan ensam vid flygande inspektioner. Arbetet med att kontrollera fordon går ofta till på ungefär följande sätt. En grupp bestående av t.ex. ett antal poliser och några bilinspektörer, en s.k. vägkontrollgrupp, arrangerar och genomför en kontroll tillsammans. Den görs ofta på en kontrollplats där det finns bl.a. en våg och annan utrustning som behövs samt ofta en byggnad där rapporter kan skrivas. Ett flertal olika kontroller kan ske vid samma tillfälle, t.ex. av den tunga trafikens kör- och vilotider, fordonstekniska kontroller och alkoholutandningsprov. Det förekommer kontroller även i hamnar i anslutning till att färjor anlöper hamn. Vid en sådan kan också Kustbevakningen medverka och genomföra kontroller av farligt gods. Det är inte ovanligt att polismännen, vilka i dag är de enda som får utföra alkoholutandningsprov, blir upptagna med att

---

¹ Se 10 kap. fordonsförordningen (2002:925).

² Se prop. 2001/02:130 *Fordonslag* m.m. s. 88 och 122.

skriva rapporter eller i övrigt med utredningsåtgärder och samtal med förare. De hinner då inte ta alkoholutandningsprov på alla fordonsförare som passerar. Det skulle därför vara ändamålsenligt om bilinspektörerna fick ta sållningsprov. För det fall ett sållningsprov visar att alkohol finns i utandningsluften, finns polismän på plats och kan ta över och genomföra bevisprovet.

7 Överväganden

7.1 Befogenhet att genomföra alkoholutandningsprov

Utredningens förslag: Tjänstemän vid Kustbevakningen och Tullverket skall ges befogenhet att ta alkoholutandningsprov i samband med att de utövar annan kontrollverksamhet.

Kustbevakningen och Tullverket skall ges befogenhet att inleda förundersökning beträffande rattfylleribrott.

En av polismyndigheten eller Rikspolisstyrelsen förordnad bilinspektör skall ges befogenhet att ta alkoholutandningsprov i form av sällningsprov.

7.1.1 Ett effektivt resursutnyttjande

Erfarenheterna från senare år visar att förare av fordon som ankommer med bilfärjor till våra hamnar inte sällan är påverkade av alkohol i sådan grad att de uppenbarligen utgör en fara för trafiksäkerheten. Detta kan delvis bero på att det är lätt att få tillgång till alkohol ombord och att förare av särskilt utländska fordon inte alltid är kunniga om de regler i fråga om trafiknykterhet som gäller här. Det är således angeläget att kontrollen av trafiknykterheten skärps i anslutning till ankommande trafik i våra hamnar.

Polisen genomför i dag regelbundet kontroller av bl.a. nykterheten bland förare av ankommande fordon i samband med att bilfärjor anlöper svensk hamn. Det är emellertid inte alltid möjligt för polisen att avsätta resurser för denna verksamhet i önskvärd omfattning.

Personal från Tullverket finns normalt på plats i hamnarna för kontroll av ankommande trafik. Även personal från Kustbevakningen finns ofta på plats i hamnarna för att fullgöra sina arbetsuppgifter.

Redan i dag har således tulltjänstemän och kustbevakningstjänstemän en rad kontrollfunktioner och brottsutredande befogenheter enligt bl.a. smugglingslagen och LKP. I flera avseenden har de då samma befogenheter som en polisman när det gäller användning av tvångsmedel. De får dessutom inleda en förundersökning avseende brott enligt olika författningar och fullfölja en förundersökning till åtal i vissa situationer. Att tulltjänstemän och kustbevakningstjänstemän samt polismän i stort sett har samma befogenheter på ett flertal områden har motiverats med att det gäller situationer där det typiskt sett är en tillfällighet om ett ingripande görs av den ene eller den andre tjänstemannen. Effektivitetsskäl i kontroll- och brottsutredningsverksamheten har varit motivet till reglernas utformning.¹

Utredningen finner mot denna bakgrund att det ter sig naturligt att utnyttja befintliga resurser för att även kontrollera trafiknykterheten. Tjänstemän vid Kustbevakningen och Tullverket bör därför ges samma befogenheter som en polisman i fråga om rätten att ta alkoholutandningsprov. Avsikten är givetvis inte att dessa tjänstemän skall ägna sig åt trafiknykterhetskontroller på bekostnad av sin ordinarie verksamhet eller att polisen inte skall kunna fortsätta sin verksamhet med trafiknykterhetskontroller i hamnarna. I stället är det fråga om att på ett flexibelt och rationellt sätt utnyttja befintliga resurser för att verka för en större trafiksäkerhet.

Utredningen föreslår därför att tjänstemän vid Kustbevakningen och Tullverket skall ges befogenhet att ta alkoholutandningsprov, både när det gäller en person som har tagits ut för gränskontroll och i andra situationer. För Tullverkets del utövas övrig verksamhet både vid gränser och, när det är fråga om brott enligt smugglingslagen, inne i landet. Den verksamhet som Kustbevakningen utövar på land sker i hamnarna och på stränder och öar. Geografiskt skall de befogenheter som utredningen föreslår vara kopplade till respektive myndighets normala verksamhetsområde. Det är emellertid enligt utredningens uppfattning inte lämpligt att geografiskt avgränsa dessa befogenheter. Tjänstemannen skall förekommande fall ha rätt att stoppa ett fordon för att göra en nykterhetskontroll. En självständig rätt att stoppa ett fordon för att kontrollera nykterheten föreslås därför för tjänstemännen i fråga. Både sållningsprov och bevisprov skall få utföras av de

---

¹ Se prop. 1999/2000:124 s. 87.

tjänstemän som avses och det skall inte krävas någon misstanke om brott för att ta initiativ till att utföra proven.

7.1.2 Inledande av förundersökning

När ett taget sållningsprov visar att alkohol i viss mängd finns i utandningsluften uppkommer en skäligen misstanke om rattfylleribrott, vilket innebär att en förundersökning då skall inledas. Ett beslut om att inleda förundersökning skall därför fattas innan ytterligare utredningsåtgärder vidtas. Detta innebär således att ett beslut om förundersökning skall fattas redan innan ett bevisprov tas. För att möjliggöra för tjänstemän vid Kustbevakningen och Tullverket att slutföra en påbörjad utredning om trafiknykterhetsbrott på ett effektivt och snabbt sätt bör dessa myndigheter också ges rätt att inleda förundersökning avseende misstanke om rattfylleribrott. Det finns redan i dag inom respektive myndighet bestämmelser som ger tjänstemän befogenhet att inleda förundersökning på andra områden varför erforderlig kompens finns att tillgå.

En polisman ute på fältet som efter ett positivt sållningsprov avser att ta ett bevisprov på en person måste först kontakta förundersökningsledare för att denne skall besluta om att inleda förundersökning samt att bevisprov får tas. Delegation att fatta beslut om att inleda förundersökning och att ta bevisprov kan också ges till polismän. Utredningens förslag innebär att situationen blir likadan för en tjänsteman vid Kustbevakningen eller Tullverket som har befogenhet att ta alkoholutandningsprov. Denne skall då ta kontakt med behörig beslutsfattare på myndigheten som fattar beslut om att inleda förundersökning och om att ett bevisprov skall tas. Frågan bör på samma sätt som inom polisen kunna lösas genom delegation.

Utredningen anser även att en tjänsteman som skall få genomföra alkoholutandningsprov skall ha samma befogenheter som en polisman har i motsvarande situation vad gäller att rätten stoppa ett fordon, ta med en person till förhör, hålla kvar en person för förhör, gripa en person och företa husrannsakan i syfte att eftersöka den som skall gripas eller kroppsbesiktigas och att företa kroppsbesiktning. Samma möjligheter till våldsanvändning vid dessa situationer skall också gälla för aktuella tjänstemän.

7.1.3 Ytterligare överväganden beträffande sjöfylleri

Utredningens förslag: Kustbevakningen skall få befogenhet att inleda förundersökning beträffande sjöfylleri.

På samma sätt som föreslås ovan beträffande rattfylleri skall Kustbevakningen få rätt att inleda förundersökning avseende sjöfylleri enligt 20 kap. 4 och 5 §§ sjölagen (1994:1009). Utredningen föreslår därför att en ny bestämmelse härom förs in i 20 kap. sjölagen (1994:1009).

7.1.4 Kostnadseffektivitet

Den utbildning som krävs för att ta ett sållningsprov är enkel och kan genomföras på ca två timmar. Utbildningskostnaderna bedöms inte vara sådana att detta bör medföra något problem för genomförandet av utredningens förslag. Inköp av sållningsinstrument, vilka kostar cirka 3 500 kr per styck är en utgift som tillkommer. En delfinansiering via Vägverket kan förväntas på samma sätt som sker beträffande polisens sållningsinstrument. Utredningen bedömer att kostnaden, sett i relation till de trafiksäkerhetsvinster som kan förutses, är rimlig.

Bevisinstrumenten är dyrare i in köp. Inom polisen används än så länge i huvudsak de stationära bevisinstrumenten. Mobila instrument blir dock allt vanligare och de kan då medföras i ett därför avpassat polisfordon för provtagning ute på fältet. Användningen kräver begränsad tillgång till ett visst datasystem som instrumentet är kopplat till. Utredningen anser att de tekniska detaljerna kring användningen av bevisinstrumenten är en fråga som bör kunna lösas genom samråd mellan myndigheterna. Stationära bevisinstrument bör lämpligen kunna placeras i större hamnar för att där användas av de olika myndigheter som genomför trafiknykterhetskontroller. Polismyndigheterna har redan i dag i vissa hamnar stationära bevisinstrument. Mobila bevisinstrument skulle också kunna användas.

I sitt tidigare betänkande föreslår utredningen att en kustbevakningstjänsteman skall få ta alkoholutandningsprov till sjöss för att kontrollera sjöfylleri, vilket medför att Kustbevakningen ändå måste utbilda personal och köpa in instrument för att kunna ta alkoholutandningsprov. De förslag som utredningen nu lägger

fram och som riktar sig mot trafiknykterheten på väg bör därför inte medföra annat än marginella kostnadsökningar för Kustbevakningen.

7.1.5 Rättssäkerhet och acceptans

Allmänheten har under de 30 år som lagen om alkoholutandningsprov har funnits successivt accepterat metoden med nykterhetskontroller utan någon misstanke om brott. Det får anses föreligga en allmän acceptans för sådan provtagning. Dessutom har den tekniska utvecklingen medfört att proven genomförs på ett sätt som är snabbt och utvisar ett tillförlitligt resultat utan att vara integritetskränkande. En reglering som innebär att tulltjänstemän och kustbevakningstjänstemän, vilka redan i dag har kontrollfunktioner i samhället med långtgående befogenheter, får rätt att genomföra alkoholutandningsprov bör inte möta några hinder från rättssäkerhetssynpunkt eller medföra någon ökad risk för kränkning av den enskildes integritet. En allmän acceptans för en sådan ordning kan förväntas infinna sig. De tjänstemän inom Kustbevakningen och Tullverket som skall få utföra proven bör ha motsvarande utbildning och kunskap som poliser har för detta ändamål och härigenom är de personer som får lämna proven garanterade ett lika professionellt genomförande som när proven tas av en polisman.

7.1.6 Behörighet för bilinspektörer att ta sållningsprov

Bilinspektörer, vilka är av Rikspolisstyrelsen förordnade tjänstemän, har numera rätt att agera självständigt vid flygande inspektioner enligt fordonslagen (2002:574) och behöver således inte alltid arbeta tillsammans med en polisman. Bilinspektörerna har t.ex. befogenheter att stoppa ett fordon och behörighet att besluta om körförbud och föreläggande. I praktiken arbetar emellertid bilinspektörerna tillsammans med polisen vid genomförandet av trafikkontroller. I den situationen skulle det enligt utredningens bedömning vara ändamålsenligt att en bilinspektör ges befogenhet att ta ett sållningsprov i samband med att de utför andra kontrolluppgifter för att avlasta resurser från de polismän som också finns på platsen. Om ett sådant prov visar positivt resultat

kan polisen på plats ta över och genomföra ett bevisprov. Detta skulle effektivisera förfarandet och sannolikt leda till att fler rattfylleribrott upptäcktes.

För närvarande finns det inte skäl att ge annan civilanställd personal inom polisen eller tillfälligt anlitad personal möjlighet att ta sållningsprov. Utredningens bedömning är därför att endast yrkeskategorin bilinspektörer bland de civilanställda inom polisen bör ges befogenhet att ta alkoholutandningsprov i form av sållningsprov. Det får sedan bli en fråga för de olika polismyndigheterna att utnyttja denna möjlighet utifrån hur de lägger upp arbetet.

Polismyndigheterna har redan kostnader för sållningsinstrument och utbildning. Eftersom det inte finns fler än i genomsnitt tre bilinspektörer per polismyndighet föranleder inte förslaget några stora kostnader.

Det finns inte skäl att tro att allmänheten skulle ha några starka invändningar mot en ordning som innebär att även bilinspektörer får ta ett sållningsprov i samband med att de ändå utför kontrolluppgifter tillsammans med polisen. Det rör, såsom tidigare nämnts, en väl beprövad och säker metod att snabbt få svar på om alkohol i straffbar mängd finns i utandningsluften. Något bärande skäl från rättssäkerhetssynpunkt eller i övrigt mot att ge bilinspektörer befogenhet att ta ett sådant prov ute på fältet har inte framkommit.

7.2 Ögonundersökningar

Utredningens förslag: Tjänstemän vid och Kustbevakningen och Tullverket skall ges befogenhet att genomföra ögonundersökning enligt lagen (1999:216) om ögonundersökning vid vissa brott i trafiken i samband med att de utövar annan kontrollverksamhet.

7.2.1 Effektivt resursutnyttjande

Ögonundersökning enligt lagen (1999:216) om ögonundersökning vid misstanke om vissa brott i trafiken är ett viktigt hjälpmedel för polisen för att kunna konstatera att det föreligger skäligen misstanke om drograttfylleri och sedan kunna styrka brottet genom blodprov. Till skillnad från vad som gäller för att ta ett sållningsprov

förutsätter en ögonundersökning att det föreligger misstanke om brott. Resultatet av en ögonundersökning är inte en lika stark indikation på drograttfylleri som resultatet av ett sållningsprov är beträffande alkoholrelaterat rattfylleribrott. En ögonundersökning innebär också en större felmarginal än ett sållningsprov.

Tjänstemän vid Kustbevakningen och Tullverket tjänstgör normalt på platser där det finns stor sannolikhet för att påträffa såväl rattfyllerister som drograttfyllerister. En misstanke om drograttfylleri kan t.ex. grundas på sättet som en person kör ett fordon, pupillstorleken hos en person som har stoppats för kontroll i tullen eller någon liknande omständighet som uppmärksammas av de tjänstemän som finns på plats, antingen i samband med att personen redan har stoppats för annan kontroll eller utan sådant samband.

Polisens erfarenheter visar också att misstanke om drogpåverkan ofta uppkommer i samband med rutinmässiga alkoholutandningsprov. Under senare år har allt fler ertappats med narkotiska preparat i blodet. Det är viktigt att de möjligheter som finns att upptäcka drograttfylleri tas tillvara.

Som en konsekvens av utredningens förslag att ge tjänstemän vid Kustbevakningen och Tullverket befogenhet att ta alkoholutandningsprov, anser utredningen det vara lämpligt att tjänstemän vid dessa myndigheter också skall ges befogenhet att genomföra sådana ögonundersökningar som avses i lagen (1999:216) om ögonundersökning vid vissa brott i trafiken i samband med annan kontrollverksamhet. Se vidare vad som anförts i avsnitt 7.1.1. Om inte en sådan undersökning kan genomföras av dem som har behörighet att genomföra alkoholutandningsprov, skulle konsekvensen bli att färre drograttfylleribrott kan beivras eftersom det ofta är vid rutinmässiga kontroller av alkoholkoncentrationen som misstanke om påverkan av annan drog uppkommer. Effekterna av utredningens förslag i fråga om befogenheten att ta alkoholutandningsprov skulle i annat fall till och med kunna bli negativa för trafiksäkerheten.

Bilinspektörerna kommer att ha direktkontakt med fordonsförarna vid sållningsprov. Det skulle vara ändamålsenligt om de fick viss utbildning i att upptäcka tecken på drogpåverkan så att de vid misstanke om drograttfylleri, kunde tillkalla en polisman som kan utföra ögonundersökningen.

7.2.2 Rättssäkerhet och acceptans

Det förhållandet att en kustbevaknings- eller tulltjänsteman utför ögonundersökningen i stället för en polis finner utredningen ur den enskildes synvinkel inte innebära någon principiell skillnad. Dessa tjänstemän har befogenhet att bl.a. ta urinprov på personer i samband med inresa och utresa från landet vid misstanke om att vederbörande medför egendom som kan tas i beslag enligt lagen (2000:1225) om straff för smuggling, t.ex. narkotika. Att ta ett urinprov får anses innebära en betydligt större integritetskränkning än att utföra en ögonundersökning. Det är naturligt att såväl narkotikasmuggling som drograttfylleri får kontrolleras vid gränsen av samma tjänsteman. I en tulltjänstemans utbildning ingår redan information om narkotiska preparat och hur de påverkar den enskilde. Sådan utbildning som krävs för att utföra ögonundersökningar på ett riktigt sätt bör utan större insatser kunna ges till de tulltjänstemän respektive kustbevakningstjänstemän som skall ges befogenhet att utföra ögonundersökningar.

7.3 Tillfälligt omhändertagande av bilnycklar

Utredningens förslag: Befogenhet enligt 24 a § polislagen (1984:387) skall omfatta också tjänstemän vid Kustbevakningen och Tullverket.

Utredningen finner att det mest ändamålsenliga och rimliga från trafiksäkerhetssynpunkt och för att de förslag som har presenterats tidigare skall få maximal effekt är att de tjänstemän vid Kustbevakningen och Tullverket som skall få utföra alkoholutandningsprov och ögonundersökningar också skall likställas med polismän när det gäller befogenheterna att tillfälligt ta om hand bilnycklar m.m. Det skall särskilt framhållas att behovet av att ta hand om bilnycklar efter konstaterat rattfylleribrott kan förmodas bli större då fler rörliga kontroller genomförs. Det kan finnas större risk för att en påverkad person kör från platsen berusad då kontrollen görs t.ex. i anslutning till en hamnanläggning än när personen måste tas med till polisstationen för att slutföra utredningen och därmed lämna kvar sin bil där han eller hon blev stoppad.

Reglerna om omhändertagande av bilnycklar är utformade så att en polisman själv får utföra de brådskande åtgärderna men därefter

måste han eller hon ta kontakt med sin förman. Protokollföring skall ske i samband med det omedelbara omhändertagandet. Motsvarande regler bör givetvis gälla för tjänstemän vid Kustbevakningen och Tullverket. Tjänstemän vid Kustbevakningen och Tullverket bör ges befogenhet att ta omhand nycklar eller annat i enlighet med vad följer av 24 a §. Den fortsatta hanteringen bör handhas av polisen.

7.4 Omhändertagande av körkort

Utredningens förslag: Samma befogenhet att omhänderta ett körkort eller annan behörighetshandling som en polisman har med stöd av 5 kap. 7 § första stycket 1 och 2 körkortslagen (1998:488) bör tillkomma en tjänsteman vid Kustbevakningen och Tullverket som får ta alkoholutandningsprov och genomföra ögonundersökningar.

Som en ytterligare konsekvens av de nu presenterade förslagen anser utredningen att de tjänstemän inom Kustbevakningen och inom Tullverket som skall få ta alkoholutandningsprov och göra ögonundersökningar också skall få samma behörighet som tillkommer en polisman att omhänderta ett körkort eller annat behörighetsbevis (traktorkort och körkortstillstånd) direkt i anslutning till händelsen. Motivet till bestämmelsen är trafiksäkerhetsskäl och motsvarande möjlighet bör därför finnas för de nu aktuella tjänstemännen. Enligt utredningens mening skulle det många gånger vara direkt stötande och innebära stora nackdelar från trafiksäkerhetssynpunkt om en kustbevaknings- eller tulltjänsteman som har ingripit mot ett rattfylleribrott inte hade samma möjligheter som en polisman att hindra en person som på sannolika skäl kommer att få sitt körkort återkallat på grund av rattfylleri eller drograttfylleri att köra ifrån platsen.

De tjänstemän som skall ha befogenheter att genomföra alkoholutandningsprov och ögonundersökningar bör kunna ges lämplig utbildning för att genomföra också denna arbetsuppgift.

7.5 Samverkan mellan polisen, Kustbevakningen och Tullverket

Det kan sammanfattningsvis konstateras att en omfattande samverkan redan i dag äger rum mellan polisen, Kustbevakningen och Tullverket i ärenden om övervakning, tillsyn och brottsbekämpning. Dessa tre myndigheter har i flera avseenden samma befogenheter att agera i gränsområden och till sjöss. Utredningens förslag sammantagna bör ses som åtgärder som möjliggör ett flexibelt samarbete mellan dessa tre myndigheter och ett effektivare utnyttjande av befintliga resurser även inom trafiknykterhetens område.

8 Konsekvenser av utredningens förslag

8.1 Inledning

För kommittéers och särskilda utredares arbete gäller kommittéförordningens (1998:1474) bestämmelser. Enligt 14 § kommittéförordningen gäller, att om förslagen i ett betänkande påverkar kostnaderna eller intäkterna för staten, kommuner, landsting, företag eller andra enskilda, skall en beräkning av dessa konsekvenser redovisas i betänkandet. Om förslagen innebär samhällsekonomiska konsekvenser i övrigt skall dessa konsekvenser också redovisas. När det gäller kostnadsökningar och inkomstminskningar för staten, kommuner eller landsting skall kommittén föreslå en finansiering.

Av 15 § nämnda förordning framgår att om förslagen i betänkandet har betydelse för den kommunala självstyrelsen, för brottsligheten och det brottsförebyggande arbetet, för sysselsättning och offentlig service i olika delar av landet, för små företags arbetsförutsättningar, konkurrensförmåga eller villkor i övrigt i förhållande till större företags, för jämställdheten mellan män och kvinnor eller för möjligheterna att nå de integrationspolitiska målen, skall konsekvenserna i de avseendena anges i betänkandet.

I utredningsdirektiven för denna utredning (dir. 2005:145) framgår vidare att särskild vikt skall läggas vid att redovisa förslag till finansiering i de delar utredningens förslag innebär ökade kostnader eller minskade intäkter för det allmänna och vid att redovisa förslagens betydelse för brottsligheten och det brottsförebyggande arbetet samt för sysselsättningen i olika delar av landet.

I det följande går de konsekvenser igenom som utredningen, mot bakgrund av det ovan anförda, finner relevanta i sammanhanget.

8.2 Statsfinansiella konsekvenser

8.2.1 Kostnader för instrument och utbildning

Det sållningsinstrument (Alcometer) som används för närvarande kostar cirka 3 500 kronor i inköp. Alla polismän i yttre tjänst kommer att utrustas med var sin personlig Alcometer. Vägverket finansierar en del av kostnaderna härför genom medel från skyltfonden (1 500 kronor per instrument). Återstående del av kostnaderna, cirka 2 000 kronor per instrument, står polismyndigheterna själva för.

Det bevisinstrument som används för närvarande (Evidenzer) kostar cirka 90 000 kronor i inköp för ett stationärt instrument. Polismyndigheterna använder sig av köpleasing på fem år. Det krävs en dockningsstation och en kalibreringsrigg utöver själva instrumentet. En mobil Evidenzer kostar cirka 70 000 kronor. Den årliga driftskostnaden för en Evidenzer är cirka 9 000 kronor. För att använda en Evidenzer krävs en uppkoppling till ett datasystem som kräver behörighet för användning.

Enligt uppgifter som utredningen har inhämtat genom polisen tar den utbildningen som krävs för att få använda ett sållningsinstrument cirka två timmar. Kostnaderna bedöms marginella. Utbildning i användning av bevisinstrumentet Evidenzer och utbildning för att göra ögonundersökning kan ske på två dagar. Utbildningskostnad per person för en tvådagarsutbildning kan uppskattas till 5 000 kronor.

Kostnaderna för utrustning för ögonundersökning (pupillometer) beräknas vara marginella.

8.2.2 Samutnyttjande av instrument m.m.

Utredningen finner att Kustbevakningen, Tullverket och polisen bör kunna finna former och tekniska lösningar för att möjliggöra ett gemensamt utnyttjande av de stationära bevisinstrument som finns i vissa hamnar och på polisstationer i närheten av hamnar. Det framstår som en förutsättning för ett effektivt resursutnyttjande att de stationära bevisinstrumenten, som kostar 90 000 kr i inköp, kan samutnyttjas av myndigheterna. Det är inte rimligt att varje myndighet skall ha ett eget instrument i hamnarna. Polisen har redan i dag stationära bevisinstrument några av de större hamnarna. Sådana finns i Stockholm och i Göteborg. Flertalet av de hamnar

där Tullverket utövar sin verksamhet och som framgår av figur 1 i avsnitt 4, är belägna nära en polisstation med ett bevisinstrument. Det är rimligt att dessa kan utnyttjas också av övriga myndigheter.

Kostnader för Kustbevakningen

I utredningens tidigare betänkande (SOU 2006:12) föreslås bl.a. att Kustbevakningen skall få utföra sållningsprov och bevisprov till sjöss. Utredningen fann därvid att de kostnader som detta medför (för sållningsinstrument och bevisinstrument) bör kunna rymmas inom myndighetens befintliga budgetram.

Utredningens förslag i nu aktuella betänkande innebär för Kustbevakningens del att myndigheten dels skall få inleda förundersökning avseende rattfylleribrott och sjöfylleribrott, dels att tjänstemän vid myndigheten skall få genomföra alkoholutandningsprov och ögonundersökningar på fordonsförare i hamnar. Befogenhet att inleda förundersökning tillkommer redan Kustbevakningen som myndighet avseende mål enligt lagen (1980:424) om åtgärder mot förorening från fartyg. Myndigheten har alltså kompetens på det området och en vana av regelverket och förfarandet. Den ytterligare utbildning etc. som kan behövas för trafiknykterhetsbrottens del bedöms vara marginell. Arbetsuppgifterna är tänkta att utföras av personal inom befintlig organisation.

Stationär utrustning förutses samutnyttjas av Kustbevakningen, Tullverket och polisen enligt vad som har redovisats ovan. Vissa kostnader för sållnings- och bevisinstrument tillkommer till följd av nu aktuella förslag. Kustbevakningen beräknar att de har behov av fyra mobila bevisinstrument för att göra trafiknykterhetskontroller i hamnar. Det motsvarar ett instrument per region och kostnaden blir cirka 300 000 kronor. Kustbevakningen beräknar att de har behov av cirka 40 sållningsinstrument vilket motsvarar en kostnad av 80 000 kronor förutsatt att en delfinansiering sker via Vägverket. Redan utredningens förslag i det tidigare betänkandet innebär att Kustbevakningen måste utbilda de personer som skall ta alkoholutandningsprov. Totalt, dvs. både till sjöss och på land, beräknar Kustbevakningen att ca 60 kustbevakningstjänstemän behöver utbildas i användningen av bevisinstrumentet. Om hälften av utbildningskostnaderna beräknas belöpa på provtagning på land motsvarar det kostnader om 150 000 kronor för nu aktuella förslag. De totala kostnaderna för Kustbevakningen till följd av utred-

ningens nu aktuella förslag uppgår således till cirka 600 000 kronor. Kostnader för övriga arbetsuppgifter som föreslås, dvs. omhändertagande av bilnycklar och körkort beräknas rymmas inom den beräknade totalkostnaden.

Kostnader för Tullverket

För Tullverkets del innebär utredningens förslag delvis nya arbetsuppgifter i form av befogenheter för tjänstemän vid Tullverket att genomföra alkoholutandningsprov och ögonundersökningar och behörighet att inleda förundersökning avseende trafiknykterhetsbrott. Utredningens förslag är inte avsedda att leda till att Tullverket behöver anställa mer personal. Förslagen skall i stället ses som en möjlighet att utnyttja befintlig personal för en effektivare kontroll av trafiknykterheten. Tullverket som myndighet har redan befogenhet att inleda förundersökning enligt vissa andra lagar, bl.a. avseende brott mot lagen (2000:1225) om straff för smuggling. Erforderlig kompetens och kunskap torde alltså redan finnas inom myndigheten.

De kostnader som förslagen medför för Tullverket utgörs till största delen av kostnader för inköp av instrument för alkoholutandningsprov och utbildning för arbetet med dessa.

Stationär utrustning förutses samutnyttjas av myndigheterna. Utredningen beräknar att det inledningsvis kan behövas ytterligare cirka tio bevisinstrument (t.ex. 5 stationära och 5 mobila) för de orter där gränskontroll sker och där Tullverket kommer att ha möjlighet att ta alkoholutandningsprov. Kostnaden för dessa instrument uppgår totalt till cirka 800 000 kronor. Tullverket behöver vidare köpa in cirka 50 sållningsinstrument. Om Vägverket deltar i finansieringen via skyltfonden, blir kostnaden för Tullverket cirka 100 000 kronor för sållningsinstrumenten.

Tullverket beräknar att cirka 450 tulltjänstemän bör utbildas för att kunna ta alkoholutandningsprov och göra ögonundersökning. Utbildningskostnaderna kan beräknas till cirka 2 miljoner kronor. För den händelse särskilt utbildningskostnaderna bedöms bli så höga att det uppkommer svårigheter med finansieringen kan utbildningsinsatserna möjligen spridas över flera år.

Den totala kostnaden för Tullverket kan uppskattas till cirka 3 miljoner kronor. Även kostnader för utbildning för omhändertagande av bilnycklar och körkort beräknas ingå i totalkostnaden.

Bilinspektörerna

Förslaget om att bilinspektörerna skall få utföra sållningsprov föranleder knappast några kostnader för polismyndigheterna eller Rikspolisstyrelsen. Det finns ett sextiotal bilinspektörer i Sverige och polismyndigheterna har redan kostnader för att utrusta alla polismän i yttre tjänst med sållningsinstrument.

Finansiering av de ökade kostnaderna

Sammantaget innebär utredningens förslag ökade kostnader för Kustbevakningen och Tullverket med cirka 3,6 miljoner kronor. Kostnaderna är beroende av i hur stor utsträckning de nya möjligheterna kommer att utnyttjas och hur samutnyttjande av befintlig utrustning kan ordnas. Samverkan mellan Kustbevakningen, Tullverket och polisen bedöms som avgörande för att befintliga resurser skall kunna tas till vara och för att hålla nere kostnaderna för myndigheterna. En diskussion mellan myndigheterna om finansieringen av inköp av material och utrustning som kan samutnyttjas och hur utbildningskostnaderna skall hanteras bör ske. Mot bakgrund av de beräknade trafiksäkerhetsvinsterna som förslagen förväntas leda till, finner utredningen att kostnaderna är rimliga. I första hand bör myndigheterna omprioritera inom befintliga ekonomiska ramar och i andra hand hantera de ökade kostnaderna inom den ordinarie budgetprocessen.

8.3 Konsekvenser för brottsbekämpningen och det brottsförebyggande arbetet

Utredningens förslag förutses få positiva effekter för bekämpningen av trafiknykterhetsbrotten och för det brottsförebyggande arbetet avseende dessa brott. Genom att fler alkoholutandningsprov kan tas och genom ett effektivt resursutnyttjande av den personal som tjänstgör i hamnar och vid gränser, kommer troligtvis fler rattfylleribrott att upptäckas. Detta utgör ett led i en effektivare bekämpning av en brottstyp för vilken det bedöms finnas ett stort mörkertal. Det är känt att täta och synliga trafiknykterhetskontroller också har en preventiv effekt avseende alkohol- och droganvändning i samband med trafik. Förslagen innebär alltså ökade möjligheter för samhället att beivra trafik-

nykterhetsbrott samtidigt som de föreslagna bestämmelserna på längre sikt bör verka i preventiv riktning.

Fler rapporterade rattfylleribrott leder ofrånkomligen till ett visst merarbete för åklagarmyndigheten och de allmänna domstolarna beträffande ansvar för brotten och för länsstyrelserna och förvaltningsdomstolarna beträffande körkortsingripanden. Hur stor ökningen av anmälda brott kommer att bli är svårt att bedöma på förhand. De nu aktuella ärendena kräver i normalfallet inte särskilt stora utredningsinsatser, eftersom bevisprov respektive blodprov är pålitliga bevismedel och utredningarna är normalt okomplicerade och kan ofta genomföras i samband med att ett bevisprov tas. Sammantaget bör de föreslagna bestämmelserna medföra att Kustbevakningen, Tullverket och polisen på ett flexibla sätt kan använda sina resurser utifrån de behov som uppstår. Det bör innebära fördelar för polisen att Kustbevakningen och Tullverket kan täcka upp och utföra alkoholutandningsprov och ögonundersökningar i fall när polisens resurser behöver tas tillvara i annan brottsbekämpning.

8.4 Konsekvenser för trafiksäkerheten

Förslagen som utredningen lägger fram har som målsättning att i förlängningen öka trafiksäkerheten och de skall ses som ett led i arbetet för nollvisionen.

Till hamnar och andra gränser kommer en stor del av den tunga yrkesmässiga trafiken och denna kan kontrolleras effektivt genom att inte bara poliser utan också tjänstemän vid Kustbevakningen och Tullverket får möjlighet att göra alkoholutandningsprov och ögonundersökningar på fordonsförarna samt att bilinspektörer kan ta sållningsprov. Att förhindra trafiknykterhetsbrott genom kontroller vid gränserna och i hamnarna bedöms av utredningen som ett effektivt sätt att öka trafiksäkerheten för trafikanterna i hela landet.

8.5 Samhällsekonomiska konsekvenser m.m.

Eftersom förslagen tar sikte på att öka möjligheterna att upptäcka och avvärja trafiknykterhetsbrott och även kommer att verka i preventivt syfte, bör de leda till samhällsekonomiskt positiva

konsekvenser. De förslagna bestämmelserna kommer att bidra till färre vägtrafikolyckor vilket i sin tur innebär färre dödade och skadade i trafikolyckor, minskat personligt lidande samt lägre kostnader för sjukvården.

9 Författningskommentar

Allmänt

Utredningens förslag innebär författningsmässigt att nya bestämmelser förs in i redan befintliga lagar. De grundläggande befogenheterna för tjänstemän vid Kustbevakningen och Tullverket att inleda förundersökning om trafiknykterhetsbrott och vidta åtgärder i samband därmed föreslås föras in i trafikbrottslagen (1951:649). Lagen (1976:1090) om alkoholutandningsprov liksom lagen (1999:216) om ögonundersökning vid vissa brott i trafiken kompletteras med befogenheter för de nämnda tjänstemännen och körkortslagen (1998:488) får en liknande komplettering. Instruktionen för Tullverket får ett tillägg medan instruktionen för Kustbevakningen har en annan utformning och inte behöver något tillägg.

Utgångspunkten för de författningsförslag som utredningen redovisar är att de befogenheter att vidta tvångsmedel och möjligheter att använda våld som en polisman har i samband med alkoholutandningsprov och ögonundersökningar också skall tillkomma en tjänsteman vid Kustbevakningen och Tullverket som skall utföra sådana prov. Respektive myndighet bör få inleda förundersökning och i enkla fall sköta hela förfarandet självständigt fram tills ärendet skall lämnas över till åklagaren.

En bilinspektör skall enbart få genomföra sållningsprovet.

Utredningen lägger också fram ett förslag om ändring i sjölagen (1994:1009) som innebär att Kustbevakningen även ges befogenhet att inleda förundersökning när det gäller sjöfylleri.

Behöriga personer inom respektive myndighet får samma möjlighet att besluta om att inleda förundersökning som motsvarande befattningshavare inom polisen. Samma beslutsordning skall gälla för Kustbevakningens utredningsverksamhet beträffande sjöfylleri och Kustbevakningens och Tullverkets utredningsverksamhet beträffande rattfylleri.

9.1 Förslag till lag om ändring i lagen (1951:649) om straff för vissa trafikbrott

6 §

I paragrafen, som är ny, ges Kustbevakningen och Tullverket befogenhet att inleda förundersökning avseende rattfylleri och grovt rattfylleri. Genom att förundersökningsledarskap ges till respektive myndighet skapas ett system som motsvarar polisens. Anledningen till att dessa regler behövs är att en förundersökning skall inledas när det finns anledning att anta att ett brott har förövats som faller under allmänt åtal. Ett positivt resultat vid ett sållningsprov innebär att bevisnivån för rattfylleribrott är på den nivå att en förundersökning skall inledas. Innan man går vidare och utför ett bevisprov krävs alltså ett beslut om att inleda förundersökning. Tvångsmedelsanvändningen skall som huvudregel ske enbart inom ramen för en förundersökning. Respektive myndighet får förordna särskilda befattningshavare som skall ha befogenhet att inleda förundersökning.

I tredje stycket, som motsvarar 23 kap. 3 § första stycket rättegångsbalken, anges att åklagaren skall ta över ledningen av förundersökningen om saken inte är av enkel beskaffenhet eller när det är påkallat av särskilda skäl. Utredningsansvaret skall då övergå till åklagaren i sin helhet.

I fjärde stycket införs en möjlighet för åklagaren att få biträde av Kustbevakningen och Tullverket. Jämför 23 kap. 3 § andra stycket rättegångsbalken och 19 § tredje stycket lagen (2000:1225) om straff för smuggling. Se vidare i avsnitt 7.1.

7 §

Paragrafen är ny och anger vilka åtgärder en tjänsteman vid respektive myndighet får vidta när det finns anledning att anta att ett rattfylleribrott eller ett grovt rattfylleribrott har begåtts. Avsikten är att ge tjänstemännen ute på fältet sådana befogenheter som kan behövas i de typiska situationerna som kan uppstå och som i dag tillkommer en polisman i motsvarande situation. Rätt till husrannsakan för att göra en kroppsbesiktning kan behövas, t.ex. om den som har fått ett positivt resultat i ett sållningsprov låser in sig i sitt fordon för att undvika att ett bevisprov tas.

Angående våldsanvändning, se 29 § polislagen (1984:387) och nedanstående förslag till ändring i denna paragraf. Se avsnitt 3.4.

8 §

Paragrafen, som är ny, anger att tjänstemännen vid Kustbevakningen respektive Tullverket har samma möjlighet som en polisman har att besluta om kroppsbesiktning. Det gäller t.ex. tagande av bevisprov.

9 §

Paragrafen är ny och ger tjänstemän vill Kustbevakningen och Tullverket samma rätt som en polisman har att tillfälligt omhänderta fordonsnycklar eller annat som behövs för färden eller om så krävs, fordonet enligt 24 a § polislagen (1984:387).

Avsikten är att polisen sedan skall ta över hanteringen direkt efter omhändertagandet och att den tjänsteman som gjort omhändertagandet anmäler det till närmaste polisstation samtidigt som nycklarna och en kopia av en rapport lämnas till polisen. Ansvaret för det fortsatta förfarandet med nycklarna kommer därefter att övergå på polisen. Se avsnitt 7.3.

9.2 Förslag till lag om ändring i lagen (1976:1090) om alkoholutandningsprov

1 §

I andra stycket i 1 § görs ett tillägg som innebär att kustbevaknings- och tulltjänstemän får samma rätt att ta alkoholutandningsprov i form av bevisprov som tillkommer en polisman. I samband härmed införs också en rätt för dessa tjänstemän att stoppa ett fordon jämlikt 22 § polislagen (1984:387).

Anledningen till att rätten att stoppa ett fordon inte föreslås bli införd i polislagen, vilket varit en tänkbar lösning, är att utredningen finner det mer ändamålsenligt och överskådligt att bestämmelserna samlas på ett ställe och då i anslutning till befogenheten att ta alkoholutandningsprov. Anledningen till att bestämmelsen inte föreslås i trafikbrottslagen (1951:649) är att den skall vara tillämplig både när det finns skälig misstanke om

rattfylleribrott och när det inte finns någon misstanke om brott utan att fråga är om att ta ett rutinmässigt sållningsprov.

Tjänstemän vid Kustbevakningen och Tullverket föreslås alltså få en självständig rätt att stoppa ett fordon för att ta ett alkoholutandningsprov under förutsättning att det sker på sådan plats där dessa tjänstemän utövar sina övriga kontrollfunktioner. Se avsnitt 7.1.1.

2 §

Bestämmelsen reglerar sållningsprov. Sist i tredje stycket görs ett tillägg innebärande att en bilinspektör skall kunna ta ett sållningsprov. Se vidare avsnitt 7.1.6.

9.3 Förslag till lag om ändring i lagen (1982:395) om Kustbevakningens medverkan vid polisiär övervakning

2 §

Ett tillägg görs i 2 § lagen (1982:395) om Kustbevakningens medverkan vid polisiär övervakning för att möjliggöra husrannsakan i syfte att ta ett alkoholutandningsprov i form av ett bevisprov på den som misstänkts för sjöfylleri. En sådan husrannsakan kan behövas t.ex. om en båtförare, efter ett positivt sållningsprov, låser in sig i båten. Jämför kommentaren till föreslagna 7 § trafikbrottslagen. Se vidare avsnitt 7.1.

9.4 Förslag till lag om ändring i polislagen (1984:387)

29 §

I den generella bestämmelsen i 29 § första stycket andra meningen polislagen (1984:387), som behandlar rätten till våldsanvändning för vissa andra befattningshavare än polismän, görs ett tillägg avseende punkten 5 i 10 § första stycket samma lag. Med en sådan ändring ges tjänstemän vid Kustbevakningen och Tullverket samma möjlighet som en polisman har att använda våld när de skall stoppa

ett fordon eller annat transportmedel för att bl.a. ta ett alkoholutandningsprov eller göra en ögonundersökning.

9.5 Förslag till lag om ändring i sjölagen (1994:1009)

Kapitelrubriken till 20 kap. sjölagen (1994:1009) justeras i anledning av nedanstående förslag.

20 kap. 5 a §

En ny paragraf föreslås bli införd som ger Kustbevakningen rätt att inleda förundersökning beträffande sjöfylleribrott. Regleringen motsvarar utredningens förslag till 6 § i trafikbrottslagen (1951:649) avseende rattfylleribrott.

9.6 Förslag till lag om ändring i körkortslagen (1998:488)

7 kap. 4 §

Paragrafen reglerar möjligheten för polismyndighet eller åklagare att omhänderta ett körkort. Ett sådant omhändertagande görs när det har visat sig, genom ett bevisprov, att föraren har en alkoholhalt i utandningsluften eller i blodet som innebär att körkortet eller annan behörighetshandling skall återkallas. Körkortet tas då omhand av polisen och den enskilde delges detta beslut direkt. Utredningen föreslår, genom ett tillägg, att denna befogenhet även skall gälla Kustbevakningen och Tullverket. Se avsnitt 7.4.

9.7 Förslag till lag om ändring i lagen (1999:216) om ögonundersökning vid vissa brott i trafiken

4 §

Genom det föreslagna tillägget i 4 § får tjänsteman vid Kustbevakningen och Tullverket samma befogenhet som tillkommer en polisman att genomföra ögonundersökning. Rätt att stoppa ett fordon i avsikt att göra en sådan undersökning ges också under förutsättning att det sker på sådan plats där dessa tjänstemän

utövar sina övriga kontrollfunktioner. Jämför med vad som anges under 1 § lagen (1976:1090) om alkoholutandningsprov.

9.8 Förslag till förordning om ändring i förordningen (1991:1524) med instruktion för Tullverket

2 §

I Tullverkets instruktion görs ett tillägg i ett nytt andra stycke i 2 § innebärande att Tullverkets verksamhet utvidgas till att omfatta även utredning avseende rattfylleri och grovt rattfylleri. Tullverket får också rätt att meddela föreskrifter om utredningsverksamheten.

Kommittédirektiv

**Tilläggsdirektiv till Rattfylleriutredningen
(Ju 003:12)**

**Dir.
2005:145**

Beslut vid regeringssammanträde den 15 december 2005

Sammanfattning av uppdraget

Rattfylleriutredningen (Ju 2003:12) ges i uppdrag att utöver vad som anges i de ursprungliga direktiven överväga ytterligare några frågor.

Utredningen skall överväga om tjänstemän vid Tullverket och Kustbevakningen i samband med sin normala verksamhet skall ges samma befogenhet som polismän att ta alkoholutandningsprov och genomföra ögonundersökning samt s.k. primärutredningsåtgärder vid misstänkta rattfylleri- och drograttfylleribrott.

Utredningen skall vidare överväga om polismyndigheterna skall ges rätt att förordna bilinspektörer och andra civilanställda eller tillfälligt anlitade personer inom polisen att ta alkoholutandningsprov.

Utredningen skall lägga fram de författningsförslag som är nödvändiga.

Huvuddirektiven

Regeringen beslutade den 18 december 2003 om direktiv till en särskild utredare med uppgift att utreda vissa frågor rörande rattfylleri och sjöfylleri (dir. 2003:174). Utredningen antog namnet Rattfylleriutredningen.

Utredningen skall bland annat utvärdera de reformer som vidtagits i fråga om rattfylleribrottet och påföljdssystemet under 1990-talet, hur bestämmelserna om vållande till annans död och vållande till kroppsskada eller sjukdom har tillämpats när brottet har begåtts i samband med rattfylleri, överväga frågan om s.k. eftersupning samt göra förnyade överväganden av frågan om införande av en promillegräns för sjöfylleri som inte är grovt. Vid

övervägandena av sjöfyllerifrågan skall utredningen ta ställning till och lämna förslag om polisens och Kustbevakningens möjligheter att ta rutinmässiga alkoholutandningsprov.

Utredaren skall lämna förslag på de lagstiftningsreformer och andra åtgärder som är påkallade. Uppdraget skall slutredovisas senast den 16 december 2005.

Gällande bestämmelser

Alkoholutandningsprov regleras i lagen (1976:1090) om alkoholutandningsprov. Sådana prov kan tas dels som sållningsprov, dels som bevisprov. Det förra tas rutinmässigt – dvs. utan misstanke om brott – och får bara ange om eventuell alkoholkoncentration överstiger ett visst gränsvärde. Det senare förutsätter brottsmisstanke och anger milligram per liter i utandningsluften på sätt som kan läggas till grund för åtal och dom. Utslaget av sållningsprovet kan således ge grund för misstanke, varvid ett bevisprov – eller ett blodprov enligt bestämmelserna om kroppsbesiktning – kan tas i bevissäkrande syfte.

I samband med att en polisman genomför ett alkoholutandningsprov kan denne – i de fall sållningsprovet lett till ett bevisprov eller en blodprovstagning – hålla förhör och vidta andra utredningsåtgärder innan förundersökning hunnit inledas (s.k. primärutredningsåtgärder enligt 23 kap. 3 § tredje stycket rättegångsbalken).

Sållningsprov får endast tas på förare av motordrivet fordon samt på förare av maskindrivet spårfordon på järnväg, tunnelbana eller spårväg. Bevisprov får tas på den som skäligen kan misstänkas för brott som avses i 4 § lagen (1951:649) om straff för vissa trafikbrott, 30 § lagen (1990:1157) om säkerhet vid tunnelbana och spårväg, 10 kap. 2 § järnvägslagen (2004:519) eller annat brott, på vilket fängelse kan följa, om provet kan ha betydelse för utredningen. Alkoholutandningsprov får enligt regleringen endast tas av polisman.

I samband med införandet av en nollgräns vid s.k. drograttfylleri (SFS 1999:217) infördes lagen (1999:216) om ögonundersökning vid misstanke om vissa brott i trafiken. Lagen avser undersökning av en persons ögon och ögonrörelser i syfte att ta reda på om denne är påverkad av något annat medel än alkohol. En ögonundersökning får göras på förare av ett motordrivet fordon samt på

förare av ett maskindrivet spårfordon på järnväg, tunnelbana eller spårväg om det kan misstänkas att föraren gjort sig skyldig till brott som avses i 4 § lagen (1951:649) om straff för vissa trafikbrott, 30 § lagen (1990:1157) om säkerhet vid tunnelbana och spårväg, 10 kap. 2 § järnvägslagen (2004:519) eller till något annat brott på vilket fängelse kan följa och som har begåtts i samband med framförandet av fordonet. Resultatet av undersökningen kan ge grund för skälig misstanke om drograttfylleri, vilket innebär att reglerna om kroppsbesiktning i rättegångsbalken blir tillämpliga. I likhet med vad som gäller för alkoholutandningsprov får undersökningen endast genomföras av polisman.

Enligt ändringar i polislagen (1984:387) som trädde i kraft den 1 januari 2005 får en polisman i syfte att förhindra brott enligt 4 eller 4 a § lagen (1951:649) om straff för vissa trafikbrott tillfälligt omhänderta fordonsnycklar eller annat som behövs för färden eller om så krävs, själva fordonet (24 a §).

Behovet av en översyn

Alkoholinförelutredningen har i sitt slutbetänkande Gränslös utmaning (SOU 2005:25) bland annat behandlat frågan om alkoholutandningsprov. Utredningen väcker i det sammanhanget frågan om tjänstemän vid Tullverket och Kustbevakningen bör kunna genomföra alkoholutandningsprov och förordar att regeringen skyndsamt bör utreda möjligheterna att låta anställda vid Tullverket och Kustbevakningen utföra alkoholtester vid gränsen.

Vid remissbehandlingen av förslagen i denna del har berörda myndigheter i huvudsak ställt sig positiva.

Rikspolisstyrelsen har i sitt remissvar föreslagit att de bilinspektörer som finns vid polismyndigheterna skall ges möjlighet att ta alkoholutandningsprov i samband med fordonskontroller.

Uppdraget

Möjlighet för tjänstemän vid Tullverket och Kustbevakningen att ta alkoholutandningsprov m.m.

Alkoholutandningsprov utgör ett viktigt instrument vid bekämpandet av rattfylleribrottslighet. Upptäcktsrisken har också stor preventiv betydelse. En omfattande och ofta rent slumpmässig

provtagning är en förutsättning för att upptäcktsrisken uppfattas som reell. Därtill innebär de rutinmässiga proverna att en mängd brott kan upptäckas och beivras. Av särskilt stor betydelse är här riktade kontroller vid platser och tidpunkter då andelen rattfyllerister bland fordonförarna kan antas vara hög.

Antalet alkoholutandningsprov är till en del beroende av polisens resurser. Det kan därför finnas anledning att överväga om även andra bör ges befogenhet att kontrollera förarens nykterhet.

Tullverkets och Kustbevakningens verksamhetsområden innefattar kontroller i situationer och på platser där det i många fall framstår som motiverat att även utföra rutinmässiga alkoholutandningsprov. Alkoholservering och alkoholförsäljning förekommer på många av de färjor som anlöper svensk hamn där tjänstemän vid Tullverket och Kustbevakningen utför kontroller av att överträdelser inte har skett av t.ex. bestämmelserna om smuggling. Kontrollen av farligt gods som utförs av tjänstemän vid Kustbevakningen omfattar en stor del av den tunga yrkestrafiken. Mot denna bakgrund finns skäl att överväga om inte tjänstemän vid Tullverket och Kustbevakningen bör ges möjligheter att ta alkoholutandningsprov, såväl sållningsprov som bevisprov, i samband med sin normala verksamhet.

Såväl tull- som kustbevakningstjänstemän har givits vissa polisiära befogenheter vid utredning av vissa brott. Detta följer av lagen (2000:1225) om straff för smuggling, lagen (1982:395) om Kustbevakningens medverkan vid polisiär övervakning samt lagen (1980:424) om åtgärder mot förorening från fartyg. Att ge tjänstemän vid Tullverket och Kustbevakningen befogenhet att ta alkoholutandningsprov torde knappast inge några betänkligheter vad gäller kompetens och rättssäkerhet. Vad som i sammanhanget måste beaktas är om en sådan ny uppgift skulle innebära ett önskvärt resursutnyttjande av myndigheterna i förhållande till deras huvudsakliga arbetsuppgifter och primära ansvarsområden. Vidare måste det vägas in i bedömningen huruvida det skulle vara kostnadseffektivt att utbilda och utrusta myndigheterna att utföra denna arbetsuppgift.

Om tjänstemän vid Tullverket och Kustbevakningen ges befogenhet att ta alkoholutandningsprov bör det även övervägas om de också skall ges befogenhet att genomföra s.k. primärutredningsåtgärder. Möjligheten att ta alkoholutandningsprov och genomföra primärutredningsåtgärder kan därtill förutsätta rätt att vidta vissa tvångsmedel enligt rättegångsbalken. Slutligen bör i

sammanhanget övervägas om tull- och kustbevakningstjänsteman skall ges samma befogenhet som en polisman har enligt 24 a § polislagen (1984:387) att i syfte att förhindra rattfylleribrott omhänderta bl.a. fordonsnycklar.

Ögonundersökning enligt lagen (1999:216) om ögonundersökning vid misstanke om vissa brott i trafiken är ett viktigt hjälpmedel för polisen att kunna konstatera att det föreligger skälig misstanke om drograttfylleri, och sedan kunna styrka brottet genom blodprov. Till skillnad från alkoholutandningsprov förutsätts för ögonundersökningen misstanke om brott. Denna misstanke – grundad på exempelvis förarens pupillstorlek eller allmänna beteende – torde ofta uppkomma i samband med rutinmässiga alkoholutandningsprov. För det fallet tull- och kustbevakningstjänstemän bör ges befogenhet att ta alkoholutandningsprov bör även övervägas om deras befogenheter skall omfatta ögonundersökning. Frågor om primärutredningsåtgärder och tvångsmedel bör på samma sätt som beträffande rattfylleri tas in i dessa överväganden.

Möjlighet för civilanställda vid polisen att ta alkoholutandningsprov

De bilinspektörer som finns vid polismyndigheterna är civilanställda som kontrollerar fordons skick för polisens räkning. En ordning där bilinspektörerna i samband med fordonskontroller tar ett sållningsprov på föraren skulle utnyttja en befintlig resurs och möjliggöra en ökning av antalet alkoholutandningsprov. Bilinspektörernas verksamhet skulle – som fallet är i dag – ske under polisens ledning. Bevisprov och efterkommande utredningsåtgärder kan – om en sådan ordning införs – handhas av polismän på plats. Det bör därför övervägas att ge bilinspektörerna en befogenhet att ta sållningsprov.

För att möjliggöra för polisen att använda sina resurser på effektivaste möjliga sätt bör det därtill övervägas om polismyndigheterna skall ges rätt att anlita även annan civilanställd personal eller tillfälligt anlitad personal för att ta sållningsprov.

Det är däremot inte motiverat att överväga möjligheten för civilanställda eller tillfälligt anlitade personer att genomföra ögonundersökning bl.a. då en sådan undersökning förutsätter brottsmisstanke.

Vid övervägandena bör beaktas – utöver frågan om kostnads-effektivitet – att alkoholutandningsprov utgör en ingripande åtgärd

som måste ske på ett rättssäkert sätt som värnar den personliga integriteten.

Utredaren skall, utöver vad som anges i huvuddirektiven, sammanfattningsvis även överväga

1. om tjänstemän vid Tullverket och Kustbevakningen i samband med sin normala verksamhet
  - skall ges befogenhet att genomföra ögonundersökning enligt lagen (1999:216) om ögonundersökning vid misstanke om vissa brott i trafiken,
  - skall ges samma befogenhet som polismän att genomföra s.k. primärutredningsåtgärder vid misstanke om rattfylleri och drograttfylleri samt rätt att använda tvångsmedel,
2. om polismyndigheterna skall ges rätt att förordna bilinspektörer och andra civilanställda eller tillfälligt anlitade personer att biträda polisen genom att ta alkoholutandningsprov.

Utredaren skall lägga fram de författningsförslag som är nödvändiga.

Arbetsformer m.m.

Utredaren skall samråda med berörda myndigheter, särskilt Rikspolisstyrelsen, Kustbevakningen och Tullverket.

Förslagets konsekvenser skall redovisas enligt vad som anges i 14 och 15 §§ kommittéförordningen (1998:1474). Särskild vikt skall läggas vid att redovisa förslag till finansiering i de delar utredningens förslag innebär ökade kostnader eller minskade intäkter för det allmänna och vid att redovisa förslagets betydelse för brottsligheten och det brottsförebyggande arbetet samt för sysselsättning och service i olika delar av landet.

Utredningen skall enligt huvuddirektiven redovisa sitt uppdrag senast den 16 december 2005.

Dessa tilläggsdirektiv föranleder att den tid inom vilken utredningens uppdrag skall fullgöras bör förlängas. Utredningen medges därför förlängning med att slutredovisa arbetet till den 31 mars 2006.

Ett delbetänkande avseende de frågor som omfattas av huvuddirektiven skall dock lämnas senast den 31 januari 2006.

(Justitiedepartementet)

Statens offentliga utredningar 2006

Kronologisk förteckning

1. Skola & Samhälle. U.
2. Omprövning av medborgarskap. Ju.
3. Stärkt konkurrenskraft och sysselsättning i hela landet. N.
4. Svenska partnerskap – en översikt. Rapport 1 till Organisationsutredningen för regional tillväxt. N.
5. Organisering av regional utvecklingspolitik – balansera utveckling och förvaltning. Rapport 2 till Organisationsutredningen för regional tillväxt. N.
6. Skyddsgrundsdirektivet och svensk rätt. En anpassning av svensk lagstiftning till EG-direktiv 2004/83/EG angående flyktingar och andra skyddsbehövande. UD.
7. Studieavgifter i högskolan. U.
8. Mångfald och räckvidd. U.
9. Kontroll av varor vid inre gräns. Fi.
10. Ett förnyat programkontor. U.
11. Spel i en föränderlig värld. Fi.
12. Rattfylleri och sjöfylleri. Ju.
13. Djurskydd vid hästavel. Jo.
14. Samernas sedvanemarker. Jo.
15. Detaljhandel med nikotinläkemedel. S.
16. Ny reglering om brandfarliga och explosiva varor. Fö.
17. Ny häkteslag. Ju.
18. Kustbevakningens personuppgiftsbehandling. Integritet – Effektivitet. Fö.
19. Att återta mitt språk. Åtgärder för att stärka det samiska språket. Ju.
20. Tonnageskatt. Fi.
21. Mediernas Vi och Dom. Mediernas betydelse för den strukturella diskrimineringen. Ju.
22. En sammanhållen diskrimineringslagstiftning. Del 1+2, särtryck av sammanfattningen, lättläst sammanfattning och daisy. Ju.
23. Nya skatteregler för idrotten. Fi.
24. Avgift för matservice inom äldre- och handikappomsorgen. S.
25. Arbetslivsresurs. Ett statligt ägt bolag efter sammanslagning av Samhall Resurs AB (publ) och Arbetslivstjänster. N.
26. Sverige som värdland för internationella organisationer. UD.
27. Stöd till hälsobefrämjande tandvård. S.
28. Nya upphandlingsregler 2. Fi.
29. Teckenspråk och teckenspråkiga. Kunskaps- och forskningsöversikt. S.
30. Är rättvisan rättvis? Tio perspektiv på diskriminering av etniska och religiösa minoriteter inom rättssystemet. Ju.
31. Anställ unga! U.
32. God sed vid lönebildning – Utvärdering av Medlingsinstitutet. N.
33. Andra vägar att finansiera nya vägar. N.
34. Den professionella orkestermusiken i Sverige. U.
35. Värdepapper och kontrolluppgifter. Fi.
36. För studenterna... – om studentkårer, nationer och särskilda studentföreningar. U.
37. Om välfärdens gränser och det villkorade medborgarskapet. Ju.
38. Vuxnas lärande. En ny myndighet. U.
39. Ett utvidgat miljöansvar. M.
40. Utbildningens dilemma. Demokratiska ideal och andrafierande praxis. Ju.

41. Internationella sanktioner. UD.
42. Plats på scen. U.
43. Översyn av atomansvaret. M.
44. Bättre arbetsmiljöregler I. Samverkan, utbildning, avtal m.m. N.
45. Tänka framåt, men göra nu. Så stärker vi barnkulturen. + Bilaga/rapport: "Det ser lite olika ut..." En kartläggning av den offentligt finansierade kulturen för barn. U.
46. Jakten på makten. Ju.
47. Ökade möjligheter till trafiknykterhetskontroller vid gränserna. Ju.

Statens offentliga utredningar 2006

Systematisk förteckning

Justitiedepartementet

- Omprövning av medborgarskap. [2]
Rattfylleri och sjöfylleri. [12]
Ny häkteslag. [17]
Att återta mitt språk. Åtgärder för att stärka det samiska språket. [19]
Mediernas Vi och Dom. Mediernas betydelse för den strukturella diskrimineringen. [21]
En sammanhållen diskrimineringslagstiftning.
Del 1+2, särtryck av sammanfattningen, lättläst sammanfattning och daisy. [22]
Är rättvisan rättvis?
Tio perspektiv på diskriminering av etniska och religiösa minoriteter inom rättssystemet. [30]
Om välfärdens gränser och det villkorade medborgarskapet. [37]
Utbildningens dilemma
Demokratiska ideal och andrafierande praxis. [40]
Jakten på makten. [46]
Ökade möjligheter till trafiknykterhetskontroller vid gränserna. Ju.

Utrikesdepartementet

- Skyddsgrundsdirektivet och svensk rätt.
En anpassning av svensk lagstiftning till EG-direktiv 2004/83/EG angående flyktingar och andra skyddsbehövande. [6]
Sverige som värdland för internationella organisationer. [26]
Internationella sanktioner. [41]

Försvarsdepartementet

- Ny reglering om brandfarliga och explosiva varor. [16]
Kustbevakningens personuppgiftsbehandling. Integritet – Effektivitet. [18]

Socialdepartementet

- Detaljhandel med nikotinläkemedel. [15]
Avgift för matservice inom äldre- och handikappomsorgen. [24]
Stöd till hälsobefrämjande tandvård. [27]
Teckenspråk och teckenspråkiga.
Kunskaps- och forskningsöversikt. [29]

Finansdepartementet

- Kontroll av varor vid inre gräns. [9]
Spel i en föränderlig värld. [11]
Tonnageskatt. [20]
Nya skatteregler för idrotten. [23]
Nya upphandlingsregler 2. [28]
Värdepapper och kontrolluppgifter. [35]

Utbildnings- och kulturdepartementet

- Skola & Samhälle. [1]
Studieavgifter i högskolan. [7]
Mångfald och räckvidd. [8]
Ett förnyat programkontor. [10]
Anställ unga! [31]
Den professionella orkestermusiken i Sverige. [34]
För studenterna...
– om studentkårer, nationer och särskilda studentföreningar. [36]
Vuxnas lärande. En ny myndighet. [38]
Plats på scen. [42]

Tänka framåt, men göra nu. Så stärker vi barnkulturen. + Bilaga/rapport:
"Det ser lite olika ut..." En kartläggning av den offentligt finansierade kulturen för barn. [45]

Jordbruksdepartementet

Djurskydd vid hästavel. [13]

Samernas sedvanemarkar. [14]

Miljö- och samhällsbyggnadsdepartementet

Ett utvidgat miljöansvar. [39]

Översyn av atomansvaret. [43]

Näringsdepartementet

Stärkt konkurrenskraft och sysselsättning i hela landet. [3]

Svenska partnerskap – en översikt.

Rapport 1 till Organisationsutredningen för regional tillväxt. [4]

Organisering av regional utvecklingspolitik – balansera utveckling och förvaltning.

Rapport 2 till Organisationsutredningen för regional tillväxt. [5]

Arbetslivsresurs.

Ett statligt ägt bolag efter sammanslagning av Samhall Resurs AB (publ) och Arbetslivstjänster. [25]

God sed vid lönebildning – Utvärdering av Medlingsinstitutet. [32]

Andra vägar att finansiera nya vägar. [33]

Bättre arbetsmiljöregler I. Samverkan, utbildning, avtal m.m. [44]